

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ
ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ**

**Ανοιχτά Δεδομένα και Ψηφιακές Πολιτιστικές
Διαδρομές: Τα Μεσσηνιακά Μοναστήρια στην
Επανάσταση του 1821**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Ευγενία Δ. Ανδρικοπούλου

Καλαμάτα, Μάρτιος 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ
ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ**

**Ανοιχτά Δεδομένα και Ψηφιακές Πολιτιστικές
Διαδρομές: Τα Μεσσηνιακά Μοναστήρια στην
Επανάσταση του 1821**

Ευγενία Δ. Ανδρικοπούλου

Επιβλέπων: Γεώργιος Νόκας

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή αξιολόγησης στις 29/3/2024

Γ. Νόκας, Ε.Δ.Ι.Π., επιβλέπων

Θ. Κοτσιλιέρης, Αναπληρωτής Καθηγητής, μέλος

Ε. Γεωργόπουλος, Καθηγητής, μέλος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESSE

SCHOOL OF MANAGEMENT (KALAMATA)

DEPARTMENT OF BUSINESS AND ORGANIZATION ADMINISTRATION

POSTGRADUATE PROGRAM

MSc-MPA: PUBLIC ADMINISTRATION AND LOCAL GOVERNMENT

**Open Data and Digital Cultural Routes: The
Monasteries of Messinia in the Revolution of 1821**

Evgenia D. Andrikopoulou

Kalamata, March 2024

Περίληψη

Το θέμα της εργασίας αφορά στα ανοιχτά δεδομένα και τις ψηφιακές πολιτιστικές διαδρομές με μελέτη περίπτωσης δύο προτεινόμενες διαδρομές με κοινή θεματολογία. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί ο ρόλος των ψηφιακών πολιτιστικών διαδρομών συνδυαζόμενες με τα ανοιχτά δεδομένα, στη ανάπτυξη μιας περιοχής. Περιγράφεται το γενικό πλαίσιο των ανοιχτών δεδομένων σε εθνική και ευρωπαϊκή κλίμακα και παρουσιάζονται οι πολιτιστικές διαδρομές, ο ρόλος τους στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην ανάπτυξη και η ψηφιακή τους μετάβαση. Προτείνεται η δημιουργία δύο ψηφιακών πολιτιστικών διαδρομών με κοινή θεματολογία, με παράλληλο άνοιγμα των σχετικών δεδομένων από τους φορείς και προτάσεις αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας και διαχείρισής τους. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τον «ψηφιακό χαρακτήρα» των πολιτιστικών διαδρομών, σε συνδυασμό με το «άνοιγμα» των δεδομένων που διαθέτουν οι φορείς, μέσα από τις προτεινόμενες διαδρομές.

Λέξεις κλειδιά

Ανοιχτά δεδομένα, ψηφιακές πολιτιστικές διαδρομές, Μεσσηνία, μοναστήρια, 1821

Abstract

The topic of the paper is open data and digital cultural routes with a case study of two proposed routes with a common theme. The purpose of this paper is to explore the role of digital cultural routes combined with open data in the development of a region. It describes the general framework of open data at national and European level and presents the cultural routes, their role in the promotion of cultural heritage and development and their digital transition. It proposes the creation of two digital cultural routes with a common theme, with parallel opening of the relevant data by the institutions and proposals on how to operate and manage them. The paper concludes with the conclusions drawn from the «digital character» of cultural routes in combination with the opening of data, which the bodies own, through the proposed routes.

Keywords

Open data, digital cultural routes, Messinia, monasteries, 1821

Στους γιούς μου και στο Δημήτρη
για τις συζητήσεις που δεν προλάβαμε να κάνουμε

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Γεώργιο Νόκα, για την άψογη συνεργασία, τα εποικοδομητικά του σχόλια και την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου. Τον κ. Θεόδωρο Κοτσιλιέρη για τη βοήθειά του στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος και για τις ατίμητες συμβουλές του και τον κ. Ευστράτιο Γεωργόπουλο για την εξαιρετική συνεργασία. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην Αρβανίτη Μαρία, συνάδελφο στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση», για την παραχώρηση της διπλωματικής εργασίας της και στους διοικητικούς υπαλλήλους της Βιβλιοθήκης και Κέντρου Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου - Παράρτημα Καλαμάτας στον Αντικάλαμο, κ. Ι. Αλεβίζο και κ. Α. Πιπέρη για την εύρεση βιβλιογραφίας. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τους γιους μου Ανδρέα και Δημήτριο για την υπομονή τους και τη συμπαράσταση που μου έδειξαν, ο καθένας με το δικό του μοναδικό τρόπο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	11
1. Τα ανοικτά δεδομένα	13
1.1 Το σημαίνον και το σημαινόμενο των ανοικτών δεδομένων ...	13
1.2 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ανοικτά δεδομένα	18
1.3 Οι κύριες αρχές	20
1.4 Ανοικτότητα των δεδομένων: φάσεις και αντιφάσεις	23
1.4.1. Κοινωνική διαπραγμάτευση	24
1.4.2 Οικονομική διαπραγμάτευση	27
1.4.3 Λειτουργική και τεχνολογική διαπραγμάτευση	28
1.5 Τα ανοικτά δεδομένα σε Ευρώπη και Ελλάδα	30
2. Ψηφιακές Πολιτιστικές Διαδρομές.....	33
2.1 Πολιτιστική κληρονομιά	33
2.2 Πολιτιστικές Διαδρομές.....	36
2.2.1 Η γένεση.....	36
2.2.2 Το πλαίσιο	38
2.3 Η Ψηφιακή Μετάβαση	42
3. Ψηφιακές πολιτιστικές διαδρομές: Τα Μεσσηνιακά Μοναστήρια στην Επανάσταση του 1821	47
3.1 Η περιοχή μελέτης: Μεσσηνία	47

3.2 Θεματικές διαδρομές Μονών της Επανάστασης	49
4. Συμπεράσματα	69
Πηγές	72
Πηγές εικόνων.....	82
Παράρτημα Α : Ενδεικτικά σημεία ενδιαφέροντος κατά μήκος ή κοντά στις προτεινόμενες διαδρομές.....	85

Πίνακας εικόνων

A/A	Τίτλος	Σελίδα
1	Οι διαστρωματώσεις των ανοικτών δεδομένων	15
2	Ιερά Μονή Μαρδακίου	51
3	Ιερά Μονή Σιδερόπορτας	53
4	Ιερά Μονή Βελανιδιάς	54
5	Ιερά Μονή Βουλκάνου (νέο μοναστήρι)	55
6	Ιερά Μονή Δήμιοβας	56
7	Ιερά Μονή Γαρδικίου	58
8	Ιερά Μονή Χρυσοκελλαριάς	59
9	Ιερά Μονή Βαϊδενίτσας	60
10	Το Σαμοήλι	61
11	Ο χάρτης της πρώτης θεματικής διαδρομής	62
12	Ο χάρτης της δεύτερης θεματικής διαδρομής	63
13	Εισαγωγή του χάρτη στην ιστοσελίδα	65
14	Η Αρχαία Μεσσήνη	86
15	Το θέατρο της Αρχαίας Θουρίας	87
16	Κάστρο Κορώνης	88
17	Κάστρο της Μεθώνης	89
18	Πύργος Μούρτζινου	90
19	Πύργος της οικογένειας των Καπετανάκηδων	91
20	Κάστρο Ζαρνάτας	92

21	Γεφύρι του Αγίου Πολυκάρπου	93
22	Δάσος Βασιλικής	93

Εισαγωγή

Η ψηφιακή μετάβαση είναι εξαιρετικής σημασίας για την ανάπτυξη και την αυτοτέλεια τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο και αφορά σε ένα σύνθετο «μωσαϊκό» διαδικασιών με ενιαία στόχευση και προοπτική. Μία από τις ψηφίδες αυτού είναι τα ανοιχτά δεδομένα, μια νέα δυναμική διαδικασία, με αχαρτογράφητες ακόμα δυνατότητες και προβληματισμούς ως προς τη «σωστή χρήση» τους. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και οι λοιπές αναπτυξιακές συνιστώσες, όπως οι πολιτιστικές διαδρομές. Ο «ψηφιακός χαρακτήρας» των πολιτιστικών διαδρομών κερδίζει συνεχώς έδαφος και αναδεικνύει νέες πτυχές του πολιτιστικού προϊόντος. Επιπρόσθετα, η ενεργή συμμετοχή της κοινότητας στις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών αποτελεί τη νέα πραγματικότητα στον τομέα της διακυβέρνησης. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί το κατά πόσο ο "ψηφιακός χαρακτήρας" των πολιτιστικών διαδρομών σε συνδυασμό με το άνοιγμα των δεδομένων, μπορούν να αποτελέσουν ένα ενιαίο προϊόν με όρους ανάπτυξης, με περίπτωση μελέτης τα μεσσηνιακά μοναστήρια, που συνέβαλαν στην Επανάσταση του 1821.

Η μεθοδολογία βασίστηκε στη μελέτη διαδικτυακών και βιβλιογραφικών πηγών, όπου αρχικά εξετάστηκε το πλαίσιο των ανοιχτών δεδομένων και των ψηφιακών διαδρομών. Σε δεύτερο επίπεδο προτάθηκε η υλοποίηση δύο διαδρομών υπό το πρίσμα της νέας ψηφιακής και συλλογικής πραγματικότητας. Σε αυτό το σημείο τροχοπέδη αποτέλεσε η έλλειψη ανοιχτών δεδομένων από τους φορείς, καθώς δεν ήταν εφικτό:

- αφενός μεν να προταθούν συγκεκριμένες δράσεις βασιζόμενες στα δεδομένα των διαδρομών, όπως αυτές που αφορούν στα κινητά και τάμπλετ (π.χ. ψηφιακό κυνήγι θησαυρού),

- αφετέρου δε να συνδυαστούν τα δεδομένα των διαδρομών με άλλα ανοιχτά δεδομένα, προκειμένου να φανεί και στην πράξη η εξελικτική και δυναμική διαδικασία των ανοιχτών δεδομένων, και ως εκ τούτου υπήρξε περιορισμός σε υποθετικά παραδείγματα.

Τα συμπεράσματα, που προέκυψαν συνοψίζονται στο ότι η πρόταση έχει δυναμικό και εξελικτικό χαρακτήρα με πολλαπλασιαστική αξία και συμβάλλει στη δημιουργία νέων αναπτυξιακών συνόλων.

1. Τα ανοικτά δεδομένα

1.1 Το σημαίνον και το σημαινόμενο των ανοικτών δεδομένων

Ανοικτά χαρακτηρίζονται τα δεδομένα, που αφορούν στην ελεύθερη χρήση και επανάχρησή τους, καθώς επίσης και στην εκ νέου διανομή τους με την προϋπόθεση της μείας στους δημιουργούς και της παραχώρησής τους με τους ίδιους όρους (Dietrich et al, 2013). Σε μια προσπάθεια χαρτογράφησης των χαρακτηριστικών τους, μπορούμε να τα περιγράψουμε, ως αυτά που διατίθενται στην αρχική τους μορφή, δηλαδή χωρίς καμία αλλαγή, και με εύλογη δαπάνη αναπαραγωγής. Ο χρήστης θα πρέπει να είναι σε θέση να μπορεί να «διαβάσει» τα δεδομένα, οπότε η μορφή στην οποία διατίθενται πρέπει να είναι ανάλογη και ιδανικά να αποκτώνται μέσα από το διαδίκτυο. Οι προϋποθέσεις διάθεσής τους οφείλουν να συμπεριλαμβάνουν τις έννοιες της επανάχρησης και αναδιανομής μαζί και με άλλες ομάδες δεδομένων. Η χρήση τους οφείλει να γίνεται από όλους ανεξαιρέτως, χωρίς διαχωρισμούς και εξαιρέσεις σε άτομα ή κοινωνικές ομάδες (π.χ. χρήση μόνο από τη σχολική κοινότητα) ή χρήσεις (π.χ. αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς σκοπούς). Οπότε η ανοικτότητά τους έχει τόσο τεχνολογική όσο και νομική διάσταση.

Ιδιαίτερα σημαντική για την εφαρμογή και περαιτέρω ανάπτυξη της χρήσης των ανοικτών δεδομένων είναι η επικοινωνία και ο συγκερασμός μεταξύ των διαφορετικών ομάδων δεδομένων (διαλειτουργικότητα), καθώς μόνο έτσι μπορούν να δημιουργηθούν συνθετότερα σχήματα με πολλαπλασιαστική αξία.

Τα ανοικτά δεδομένα αφορούν σε μια τεράστια ποικιλία πληροφοριών και δη τα ανοικτά κυβερνητικά δεδομένα, τα οποία αποτελούν δημόσιο αγαθό και συλλέγονται από πολίτες ή οργανώσεις πολιτών για διάφορους

σκοπούς. Από το άνοιγμα εξαιρούνται τα προσωπικά δεδομένα και αυτά που αφορούν σε θέματα εθνικής ασφάλειας (Dietrich et al, 2013).

Τα δημόσια δεδομένα συνδέονται με το χώρο του δημοσίου, ασχέτως αν δημιουργούνται από δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα. Πιο συγκεκριμένα, σχετίζονται με τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου φορέα, αλλά και με αυτά που δημιουργούνται από τον ιδιωτικό τομέα με δαπάνη του δημοσίου. Το ίδιο όμως ισχύει και στην περίπτωση που παράγονται από ιδιωτικό φορέα, χωρίς τα έξοδα να είναι του δημοσίου, φτάνει τα δεδομένα να βρίσκονται εντός του δημόσιου πεδίου. Στο σημείο αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό, ότι τα κυβερνητικά δεδομένα είναι υποομάδα των δημοσίων δεδομένων και αφορούν στα δημόσια δεδομένα, που δημιουργούνται από την πολιτεία. Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου το κράτος επωμίζεται την ευθύνη της δημιουργίας δημοσίων δεδομένων, ακόμα και όταν αυτά δεν είναι σχετικά με τις αρμοδιότητές του π.χ. αεροφωτογραφίες. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι διττός: πρώτον, κάποια δεδομένα έχουν απαγορευτικό κόστος κατασκευής για τον ιδιωτικό τομέα· δεύτερον, δε θεωρούνται εμπορεύσιμα (Παπαδόπουλος, 2011).

Εικόνα 1: Οι διαστρωματώσεις των ανοικτών δεδομένων

Στη κατεύθυνση του ανοίγματος των δεδομένων κινείται και η ειδική κατηγορία της γεωχωρικής πληροφορίας, που σχετίζεται με στατιστικά, χρήσεις γης, όρους δόμησης και τοπογραφικά δεδομένα (δρόμοι, όρια, ποτάμια, υψόμετρα κ.λ.π.). Τα κράτη αντιλαμβανόμενα τα πολλαπλά οφέλη από τη δημόσια χρήση τους, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση και ενισχύουν ανάλογες ενέργειες. Σημαντικές υποδομές, όπως αυτή της INSPIRE (SDI) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελληνικής geodata.gov.gr, προσφέρουν γεωχωρικές πληροφορίες, με τη χρήση ανοικτών τεχνολογιών και προτύπων. Τα έργα, που έχουν παραχθεί από τα ανοικτά γεωχωρικά δεδομένα, έχουν θετικές συνέπειες στις τοπικές κοινωνίες σε όλους τους τομείς (οικονομία, περιβάλλον, υγεία, μετακινήσεις κ.λ.π.). Για παράδειγμα, στον ιστότοπο geodata.gov.gr παρέχονται πληροφορίες από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, που αφορούν στα διαπραχθέντα εγκλήματα, συμβάλλοντας με αυτό στη

διαφάνεια και στην ενδυνάμωση της σχέσης με τους πολίτες. Σε δεύτερο βαθμό όμως δύναται να επαναχρησιμοποιηθούν και να παραχθούν έργα με διαφορετική στόχευση από την αρχική, γεγονός που καταδεικνύει την ουσία της θετικής διαδικασίας στην εφαρμογή της ανοιχτότητας στα συστήματα (πρότυπα, λογισμικά και δεδομένα). Παρόλο που δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο «άνοιγμα» των πληροφοριών, εντούτοις η δραστηριότητα αναφορικά με την τροποποίησή τους και τη συσχέτιση μεταξύ λογισμικού και δεδομένων παραμένει μειωμένη (Bakillah & Liang, 2016).

Μια ξεχωριστή ομάδα δεδομένων είναι τα πολιτιστικά, που επί της ουσίας αφορούν σε μεταδεδομένα, δηλαδή σε δεδομένα, που αναφέρονται σε άλλα δεδομένα (πρωτογενής πηγή), τα οποία και περιγράφουν. Οι φορείς πολιτισμού χρησιμοποιούν οργανωμένες πληροφορίες για την τεκμηρίωση των στοιχείων άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Για παράδειγμα, μια πινακοθήκη πλαισιώνει τα έργα που εκθέτει με διάφορες πληροφορίες, όπως το έτος κατασκευής, στοιχεία γύρω από το πρόσωπο του δημιουργού, περιγραφή της απεικόνισης και των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του κ.λ.π. Αυτού του τύπου τα δεδομένα είναι ζωτικής σημασίας για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πληθώρα αυτών των συνδυαζόμενων διαφορετικών ομάδων πληροφοριών, που χρησιμοποιούν οι φορείς πολιτισμού για να τεκμηριώσουν και να αναδείξουν τους πολιτιστικούς πόρους, είναι η πιο ενδεδειγμένη για να δημοσιευθούν με τη μέθοδο των διασυνδεδεμένων δεδομένων. Το άνοιγμα των πολιτιστικών δεδομένων θα έχει πολλαπλασιαστική αξία, καθώς θα μπορούν να γίνουν συνδέσεις και με άλλες πληροφορίες από άλλη προέλευση, όπως για παράδειγμα με το χαρτογραφικό εντοπισμό του σημείου που βρέθηκε ή δημιουργήθηκε ένα αντικείμενο πολιτισμού ή με

πληροφορίες για το πολιτιστικό ρεύμα της εποχής και για το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της εποχής.

Η Europeana¹ είναι η ευρωπαϊκή πλατφόρμα συλλογής ψηφιακών τεκμηρίων σχετικών με την ευρωπαϊκή κληρονομιά, τα οποία παρέχονται ελεύθερα στο κοινό (άδεια Creative Commons 0). Η πλατφόρμα αυτή παίζει σπουδαίο ρόλο στον τομέα των ανοικτών μεταδεδομένων του πολιτισμού. Οι ανταλλαγές απόψεων και οι συζητήσεις, που είχε η Europeana με φορείς του πολιτισμού, ανέδειξαν την επιφυλακτικότητα των τελευταίων απέναντι στο άνοιγμα των μεταδεδομένων, για λόγους μείωσης των εισπράξεών τους και συσχετισμού των δεδομένων τους με αναξιόπιστες πηγές. Η αντίληψη αυτή άρχισε να μεταβάλλεται, όταν οι φορείς κατάλαβαν πως η διαδικασία αυτή αναβαθμίζει τα διατιθέμενα μεταδεδομένα σε επίπεδα, που θα ήταν αδύνατο να πραγματοποιήσουν.

Ο εφευρέτης του παγκόσμιου ιστού Tim Berners-Lee περιγράφει τα κύρια συστατικά στοιχεία των Ανοικτών Διασυνδεδεμένων Δεδομένων, διαβαθμίζοντάς τα ως εξής:

1. Διάθεση των δεδομένων στο ιστό με ανοικτή άδεια χρήσης
2. Διάθεση των δεδομένων σε δομημένη μορφή (π.χ. σε αρχείο xls)
3. Διάθεση των δεδομένων μέσω ανοικτών προτύπων (π.χ. σε αρχείο xml)
4. Χρήση των URIs για να δηλώνετε τα πράγματά σας και να μπορεί να γίνει η αντίστοιχη παραπομπή
5. Εννοιολογική διασύνδεση των ανοικτών δεδομένων με άλλα ανοικτά δεδομένα

¹ <https://www.europeana.eu/en>

Στη σκακιέρα του ανοίγματος των δεδομένων συμμετέχει και το κοινό, συμβάλλοντας στην επιπλέον αύξηση και καλύτερευσή τους μέσα από πληθοποριστικές διαδικασίες (crowdsourcing). Χαρακτηριστικό παράδειγμα κίνησης πληθοπορισμού είναι η Βικιπαίδεια.

Στον αντίποδα της θετικής προοπτικής του ανοίγματος, της επεξεργασίας και της διασύνδεσης των δεδομένων εγείρονται θέματα προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής των πολιτών (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, 2014).

1.2 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ανοικτά δεδομένα

Οι σύγχρονες κοινωνίες πλαισιώνονται από την πρόοδο, που σημειώνεται στους τομείς των τηλεπικοινωνιών και του διαδικτύου. Η πολιτεία ανταποκρίνεται στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις, αφενός μεν για τη βελτίωση της σχέσης της με την κοινωνία είτε σε επίπεδο πολίτη είτε ομάδας πολιτών, αφετέρου δε για να άρει τις δυσκολίες των διοικητικών διαδικασιών και για να καλύτερεύσει - απλοποιήσει τις προσφερόμενες υπηρεσίες της. Το εργαλείο για την επίτευξη των ανωτέρω είναι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, όπου μέσω της δυνατότητας σύνδεσης και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των πληροφοριακών συστημάτων του στενού και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, επιτυγχάνεται βελτιστοποίηση της επικοινωνίας με τον πολίτη σε πολλαπλό επίπεδο (διεκπεραιωτική ικανότητα, ποιότητα, οικονομία, διαύγεια κ.λ.π.) (Πρωτόγερος, κ.ά., 2007). Στην εθνική «Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση» παρουσιάζεται και η διάσταση της προώθησης της χρήσης των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών και της ενίσχυσης του ενεργού πολίτη σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης (Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, 2014).

Ο Chen (2009) αναφέρεται στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ως την αξιοποίηση των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών, με σκοπό την βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών (οικονομικότερες, παραγωγικότερες και προσβασιμότερες) των κυβερνήσεων τόσο προς πολίτες, επιχειρήσεις και κοινωνικές ομάδες όσο και σε κρατικές υπηρεσίες, αναδιατυπώνοντας τη σχέση κράτους - πολίτη με όρους διαφάνειας, συναίσθησης της ευθύνης και ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών.

Η μετάβαση από τη διακυβέρνηση στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση προϋποθέτει την κατάρτιση συγκεκριμένης στρατηγικής, με καθορισμένο πλαίσιο, προσδιορισμένη στοχοθεσία, χρονοπρογραμματισμό και διαθέσιμους πόρους. Το γενικό πλαίσιο της αντιπροσωπεύεται από την ύπαρξη ενός κεντρικού πληροφοριακού συστήματος, που συντίθεται από πολλούς ηλεκτρονικούς δίαυλους παροχής υπηρεσιών, από τη δυνατότητα ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ ξεχωριστών πληροφοριακών συστημάτων και την αυτενέργεια των πολιτών για την εξυπηρέτησή τους μέσω της χρήσης των προσφερόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών (Πρωτόγερος et al, 2007). Οι συνθήκες που θα πρέπει να έχουν εξασφαλιστεί για να επιτευχθεί η υλοποίησή της, σχετίζονται με τη σωστή οργάνωση στη λειτουργία των φορέων, την εκπαίδευση των εργαζομένων στη χρήση των αντίστοιχων πληροφοριακών συστημάτων, τους μορφωμένους πολίτες στη χρήση των νέων τεχνολογιών και εφαρμογών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, που να λειτουργούν με όρους διαλειτουργικότητας και επαναχρησιμοποίησης.

Η διαλειτουργικότητα σχετίζεται με την ικανότητα των συστημάτων, να συνδέονται μεταξύ τους και να μπορούν να δουλεύουν, χωρίς όρια και εμπόδια. Σε κάθε περίπτωση, οι διεπαφές των συστημάτων (δηλ. το τμήμα

εκείνο μέσω του οποίου πραγματοποιείται η επικοινωνία ενός συστήματος με το περιβάλλον του) οφείλουν να είναι πλήρως δημόσια τεκμηριωμένες. Τα πληροφοριακά συστήματα δύναται να διαλειτουργούν μεταξύ τους είτε εντός του ίδιου φορέα, είτε σε διαφορετικούς φορείς, είτε ως επιμέρους μονάδες του αυτού συστήματος. Επιπρόσθετα, συμβάλλει καθοριστικά στην επίτευξη της στρατηγικής για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση και την ηλεκτρονική δημοκρατία, ενώ τα ανοικτά δεδομένα αποτελούν το μέσο για την επίτευξη των στόχων της ανωτέρω αναφερόμενης στρατηγικής. (Παρασκευάς, κ.ά., 2015).

1.3 Οι κύριες αρχές

Το 2007 τέθηκαν οι αρχές που διέπουν τα ανοικτά δεδομένα, στο workshop που διοργανώθηκε στη Σεβαστούπολη της Καλιφόρνιας, με χρηματοδότηση των Sunlight Foundation, της Google και της Yahoo. Οι τριάντα (30) υπέρμαχοι της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, που συμμετείχαν στο εργαστήριο, έθεσαν οκτώ (8) αρχές. Ο στόχος ήταν να προσδιοριστεί ο τρόπος, που τα κυβερνητικά δεδομένα θα διατεθούν για δημόσια χρήση, με γνώμονα τη διαφάνεια και ενδυνάμωση της οικονομίας. Το 2010 το Sunlight Foundation διάνθισε με διευκρινίσεις τις τρεις (3) από τις οκτώ (8) αρχές και πρόσθεσε δύο (2) νέες (Shaharudin, 2020).

Οι δέκα βασικές αρχές που οριοθετούν τις προσπάθειες των κρατών να ανοίξουν τα ηλεκτρονικά τους δεδομένα για ελεύθερη χρήση, έχουν ως εξής:

1. Πληρότητα: Ο χρήστης της ανοικτής πληροφορίας θα πρέπει να είναι σε θέση να καταλάβει όλο το φάσμα των διατιθέμενων δεδομένων. Με βάση

αυτό οι κυβερνήσεις οφείλουν να μεριμνούν για την πληρότητα των συνόλων δεδομένων, που δημοσιεύουν, δηλαδή για τη πληρότητα της αρχικής πληροφορίας, που αφορά σε κάποιο σύνολο δεδομένων. Από αυτό το πλαίσιο εξαιρούνται οι πληροφορίες, που σχετίζονται με τα προσωπικά δεδομένα. Τα μεταδεδομένα, που αναφέρονται στα πρωτότυπα δεδομένα, πρέπει να συνοδεύονται από επεξηγηματικά στοιχεία σχετικά με τον τρόπο παραγωγής τους.

2. Πρωτότυπα: Σε δημόσια χρήση διατίθενται τα αρχικά δεδομένα, αυτά δηλαδή που υφίστανται εξαρχής. Σε αυτά συμπεριλαμβάνεται η αρχική πληροφορία, ο τρόπος συλλογής της και σχετικά επεξηγηματικά κείμενα, έτσι ώστε να είναι δυνατός ο έλεγχος του τρόπου με τον οποίο προέκυψαν τα δεδομένα από τους χρήστες.

3. Αμεσότητα: Τα δεδομένα πρέπει να διατίθενται προς χρήση σε σύντομο χρόνο από τη συγκέντρωσή τους. Προηγούνται τα δεδομένα που η πρακτικότητά και η χρηστικότητά τους, επηρεάζονται από το χρόνο.

4. Προσβασιμότητα: Τα δεδομένα, που διατίθενται προς δημόσια χρήση, οφείλουν να είναι όσο γίνεται περισσότερο ευπρόσιτα. Τα προβλήματα προσβασιμότητας σχετίζονται με την ακολουθία συγκεκριμένων πρωτοκόλλων (π.χ. συμπλήρωση αιτήσεων) στην περίπτωση της φυσικής πρόσβασης και με τη συμπλήρωση ηλεκτρονικών εντύπων ή με τη χρήση συστημάτων, που χρειάζονται ιδιαίτερες τεχνολογίες για τους φυλλομετρητές (π.χ. cookies), στην περίπτωση της ηλεκτρονικής πρόσβασης. Τα θέματα προσβασιμότητας θα μπορούσαν να ξεπεραστούν,

εφόσον τεθούν σε εφαρμογή οι «τεχνολογικές προϋποθέσεις», που θα διευκολύνουν τον εντοπισμό και τη μεταφορά τους από το διαδίκτυο στον υπολογιστή.

5. Αναγνωσιμότητα από μηχανές: Τα μορφότυπα δεδομένων, που χρησιμοποιούνται για την συλλογή της πληροφορίας, θα πρέπει να διευκολύνουν την επεξεργασία τους από τις μηχανές αναζήτησης. Για παράδειγμα, δεν ενδείκνυται για επεξεργασία από τις μηχανές, η πληροφορία που είναι αποθηκευμένη και διανέμεται σε μορφή pdf.

6. Όχι διακρίσεις: Τα δεδομένα είναι ανοικτά προς όλους, χωρίς φραγμούς οποιασδήποτε μορφής· σκοπιμότητας, ταυτοποίησης, χρονικούς, προηγούμενης εγγραφής.

7. Χρήση ανοικτών προτύπων: Το πρότυπο αναφέρεται στην μορφή του αρχείου, που είναι αποθηκευμένα τα προς δημοσιοποίηση δεδομένα. Εφόσον αυτά διατίθενται σε μια μορφή που απαιτείται η αγορά του λογισμικού για την ανάγνωση και επεξεργασία τους, τότε περιορίζεται ο αριθμός των δυνητικών χρηστών (π.χ. δεδομένων σε μορφή xls). Οπότε, τα δεδομένα θα πρέπει να διατίθενται μέσω ανοικτών προτύπων (π.χ. xml).

8. Χορήγηση άδειας: Τα δεδομένα δεν βρίσκονται κάτω από κανέναν καθεστώς περιορισμού, οποιασδήποτε μορφής (π.χ. μόνο για εκπαιδευτική χρήση). Τα κυβερνητικά δεδομένα νοούμενα ως δημόσιο αγαθό, ανοίγουν

χωρίς φραγμούς για δημόσια χρήση, εξασφαλίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την μέγιστη ανοικτότητα στη χρήση τους.

9. Αντοχή στο χρόνο: Η πληροφορία, που δημοσιεύεται στο διαδίκτυο, οφείλει να παραμένει διαθέσιμη στην πάροδο του χρόνου. Επειδή η πληροφορία υπόκειται σε τροποποιήσεις και ενημερώσεις, θα πρέπει ο χρήστης να έχει πρόσβαση στις διαφορετικές εκδοχές της και στις αλλαγές, που έχει υποστεί κατά τη διάρκεια του χρόνου.

10. Κόστος χρήσης: Η τιμή που επιβάλλεται για τη διάθεση των κυβερνητικών δεδομένων, ακόμα κι όταν αυτή είναι η μικρότερη δυνατή, έχει ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό ορισμένων χρηστών από την ανάκτησή της. Σε κάθε περίπτωση, οι κυβερνήσεις θα προχωρούσαν στη διαδικασία συλλογής των πληροφοριών για την εκπλήρωση κυβερνητικών σκοπών. Αυτό σε συνδυασμό με τα οικονομικά οφέλη από τη χρήση τους και την αύξηση των εσόδων του κράτους από τη φορολογία, καταλήγει στο ότι το κόστος θα πρέπει να είναι μηδενικό για τους δυνητικούς χρήστες («10 Αρχές για τα ανοικτά δεδομένα. Που βρισκόμαστε;», 2010).

1.4 Ανοικτότητα των δεδομένων: φάσεις και αντιφάσεις

Τα οφέλη από το άνοιγμα των δημοσίων δεδομένων είναι πολυδιάστατα και οι αιτίες που προσανατολίζουν τις κυβερνήσεις προς αυτή την κατεύθυνση ποικίλες. Τα δημόσια δεδομένα χρηματοδοτούνται έμμεσα από τη φορολογία των πολιτών και ως εκ τούτου η κοινωνία έχει το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης σε αυτά. Η κατάλληλη επεξεργασία και ο συγκερασμός τους, δίνει τη δυνατότητα για περαιτέρω κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και ταυτόχρονα λειτουργεί βοηθητικά στη λήψη

αποφάσεων, που λαμβάνονται σε συλλογικό επίπεδο. Τα ανοιχτά δημόσια δεδομένα ενισχύουν την επικοινωνία μεταξύ κράτους – πολίτη και συμβάλλουν την βελτίωση της αποτελεσματικότητας των παρεχομένων δημοσίων υπηρεσιών.

1.4.1. Κοινωνική διαπραγμάτευση

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και η σημασία της πληροφορίας, που έχουν ήδη διαφανεί από τη δεκαετία του '70, έφεραν σε πρώτο πλάνο τη διαχείριση των δεδομένων, βάζοντας φραγμούς τεχνολογικής και νομικής φύσης, όσον αφορά θέματα προσβασιμότητας και επεξεργασίας τους. Η λογική της διάθεσής τους στηριζόταν στους περιορισμούς ανάλογα με την άδεια που διατίθεντο, στη προφύλαξη της πνευματικής ιδιοκτησίας και στην ανάπτυξη συστημάτων και νομοθετικού πλέγματος για την προστασία τους. Το κάδρο συμπληρώνει το οικονομικό πλαίσιο διακίνησης των δεδομένων, που στηριζόταν, και σε πολλές περιπτώσεις ακόμα στηρίζεται, στη λογική πώλησης και αγοράς των αγαθών. Όλα τα ανωτέρω συνέθεσαν ένα πλέγμα διακίνησης και διαχείρισης των δεδομένων γεμάτο εμπόδια. Έτσι, ακόμα και αν κάποιος έχει την οικονομική δυνατότητα, μπορεί να μην του επιτρεπόταν η πρόσβαση σε δεδομένα εξαιτίας άλλων όρων που έχουν τεθεί π.χ. όταν αυτά παρέχονται μόνο για χρήση από τη σχολική κοινότητα.

Όμως, θεωρώντας τα δεδομένα ως το νέο καύσιμο στη λειτουργία της οικονομίας, τα οποιασδήποτε μορφής εμπόδια, προς την κατεύθυνση του ανοίγματος τους, αποτελούν τροχοπέδη στην πρόοδο. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και ο «από πάνω προς τα κάτω» σχεδιασμός και υλοποίηση των διαδικασιών, επιβάλλει στο κράτος να αποτελεί αρωγό αυτών των προσπαθειών . Ένας από τους τρόπους που μπορεί να συμβάλλει αφορά

στο άνοιγμα των δεδομένων, που σχετίζονται με τη κοινωνική ζωή και έκφραση. Αυτά με την κατάλληλη χρήση και επεξεργασία δύναται να αποτελέσουν μέρος της επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων και να έχουν θετικό αντίκτυπο στο κοινωνικό σύνολο.

Επιπρόσθετα, αφήνει θετικό αποτύπωμα στο υπάρχον συστημικό πλαίσιο. Ο κρατικός μηχανισμός καθίσταται διαυγής, καθώς οι αποφάσεις και οι ενέργειες της Δημόσιας Διοίκησης δύναται να ελέγχονται από τους πολίτες μέσω της ελεύθερης διακίνησης των αποφάσεων και των πληροφοριών, που σχετίζονται με αυτές. Κατ' αυτό τον τρόπο καταπολεμάται η διαφθορά, ενδυναμώνεται η διαφάνεια και διασφαλίζεται η ανάληψη ευθυνών.

Μια άλλη διάσταση αφορά στην αλλαγή του τρόπου λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Τα ανοιχτά δεδομένα επιτρέπουν σε πολίτες, ομάδες πολιτών και ιδιωτικούς φορείς, να αποκτήσουν πρόσβαση και να τα αξιοποιήσουν, συνδυάσουν και να αλλάξουν την πληροφοριακή τους σύσταση. Έτσι, αλλάζει ο ρόλος του κράτους, το οποίο απαγκιστρώνεται από την αποκλειστική διάθεση υπηρεσιών, δημιουργώντας ένα νέο πρότυπο· αυτό της ελεύθερης διακίνησης της πληροφορίας, που θα επαναχρησιμοποιηθεί και θα προσαρμοστεί στις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας, και του κάθε πολίτη ξεχωριστά. Παράλληλα, τα ανοιχτά δεδομένα θα αξιοποιηθούν και από άλλες μονάδες της Δημόσιας Διοίκησης, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην εξοικονόμηση πόρων από τη μείωση των λειτουργικών εξόδων, αλλά και στη αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών τους.

Επίσης, η ανοικτή διάθεση των επιστημονικών πληροφοριών σχετίζεται με την εξάλειψη των διακρίσεων τόσο σε επίπεδο κράτους όσο και πολιτών. Η επιστημονική γνώση και η τεχνολογία συνεισφέρει στην καταπολέμηση βασικών παγκόσμιων προβλημάτων, όπως για παράδειγμα η πείνα και η

έλλειψη πόσιμου νερού. Έτσι, οι χώρες που βρίσκονται σε χαμηλό οικονομικό επίπεδο μπορούν να επωφεληθούν από την χωρίς κόστος πρόσβαση σε έρευνες και επιστημονικές πληροφορίες και να επιλύσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Το ίδιο ισχύει και σε επίπεδο κοινωνίας. Η ελεύθερη διακίνηση της γνώσης προσφέρει ίσες ευκαιρίες στη μάθηση ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο από το οποίο προέρχεται ο κάθε άνθρωπος. Έτσι, δίνονται ίσες ευκαιρίες σε όλους για να καλλιεργήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και εξελιχθούν ανάλογα.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι τα ανοικτά δεδομένα είναι αρωγός στη λήψη αποφάσεων σε συλλογικό επίπεδο και στη συμμετοχή σε διαδικασίες δημοσίου χαρακτήρα. Ο πολίτης, για να είναι ενεργός, θα πρέπει να είναι σε επικοινωνία με το κράτος και να συμβάλλει στη λήψη αποφάσεων για τη χάραξη γραμμών και στρατηγικών, που τον αφορούν. Αυτό επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα μέσω των διαβουλεύσεων. Στο πλαίσιο αυτό σημαντικό ρόλο παίζει η ενημέρωση του πολίτη να είναι προϊόν ελεύθερης διάθεσης. Έτσι, ο πολίτης μπορεί να έχει πρόσβαση στην πρωτογενή πληροφορία και να την επεξεργάζεται σύμφωνα με τα ζητούμενα, που προκύπτουν από κάθε διαδικασία, θέτοντας κατ' αυτό τον τρόπο τα ανοικτά δεδομένα σημαντικά στην ενίσχυση των διαδικασιών διαβούλευσης. Πέραν όμως από τη συζήτηση για την εξεύρεση λύσεων και την παράθεση προτάσεων, υπάρχει και η συμμετοχή των πολιτών στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, π.χ. μέσω του πληθοπορισμού (crowdsourcing). Χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή της ιστοσελίδας illegalsigns.gov.gr, που σχετίζεται με την συνεισφορά των πολιτών στον εντοπισμό και υπόδειξη στις αρμόδιες υπηρεσίες των παράνομων πινακίδων. Μέσω του ιστότοπου δόθηκε η πληροφόρηση για την αναγνώριση των παράνομα τοποθετημένων πινακίδων και οι πολίτες προσδιόρισαν τον τόπο, που βρίσκονται αυτές. Η συνεργασία αυτής της

μορφής μεταξύ κρατικής μηχανής και πολιτών είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση εκατοντάδων παράνομων πινακίδων και απέδωσε τα μέγιστα με παράλληλη εξοικονόμηση πόρων οικονομικών και ανθρώπινων.

Τέλος, η καταγραφή των οικονομικών μεγεθών (πληθωρισμός, ισοζύγια, απασχόληση κ.λ.π.) και η ελεύθερη διάθεσή τους είναι ιδιαίτερα σημαντική για όλη την κοινότητα. Η πληροφόρηση γύρω από την οικονομική πραγματικότητα λειτουργεί θετικά για τη λήψη αποφάσεων και διαμόρφωση των τιμών της αγοράς.

1.4.2 Οικονομική διαπραγμάτευση

Η ελεύθερη διάθεση των δεδομένων προϋποθέτει την καταγραφή, την οργάνωσή τους σε σύνολα και τη δημοσιοποίησή τους στο διαδίκτυο, προκειμένου να είναι άμεσα προσβάσιμα από όλους. Αν και αυτή η διαδικασία δεν επιφέρει κάποιο οικονομικό κόστος για τις κυβερνήσεις, παρ'όλα αυτά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα χρήματα, που έχουν δαπανηθεί για τις δομές και τον εξοπλισμό. Ως εκ τούτου, το άνοιγμα των δεδομένων έχει οικονομική επιβάρυνση για τους φορείς, ιδιαίτερα όταν αυτά δεν έχουν «γεννηθεί» ψηφιακά, οπότε θα πρέπει να συνυπολογιστεί και το κόστος μετατροπής τους σε ηλεκτρονική μορφή. Τέλος, σημαντικό ρόλο έχει η διαδικασία ενημέρωσής τους και διάθεσής τους με τρόπους και σε μορφές, που να ακολουθούν τις τεχνολογικές εξελίξεις. Αυτό προϋποθέτει την κατάρτιση ενός βιώσιμου πλαισίου τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και σε οικονομικό επίπεδο, προκειμένου η ελεύθερη διάθεση των δεδομένων να μη λιμνάσει λόγω έλλειψης χρηματοδότησης.

Τα οικονομικά οφέλη, που συνεπάγονται από το άνοιγμα και κυρίως από την επανάχρηση των δεδομένων κινούνται γύρω από δύο βασικούς άξονες.

Ο πρώτος αφορά στην άμεση ενίσχυση του κρατικού προϋπολογισμού μέσω των φορολογικών εσόδων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της αύξησης του αριθμού των θέσεων εργασίας, που δημιουργεί ο τομέας των ανοικτών δεδομένων και από τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που δημιουργούνται από τα ανοικτά κυβερνητικά δεδομένα.

Ο δεύτερος ενισχύει έμμεσα την κρατική οικονομία και περιλαμβάνει μια συστάδα κοινωνικών διαδικασιών, που προκύπτουν μέσα από τα σύνολα δεδομένων και τους διαφόρους συνδυασμούς τους. Μερικά παραδείγματα είναι η εξοικονόμηση πόρων που επιτυγχάνουν οι φορείς του δημοσίου, η διευκόλυνση των μετακινήσεων, μείωση της επισκεψιμότητας των πολιτών στις δημόσιες υπηρεσίες, η εξοικονόμηση χρημάτων στον ιδιωτικό τομέα, τα οποία θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν την οικονομία μέσω της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων και ο περιορισμός των κρατικών εξόδων από τη μείωση των επιδομάτων ανεργίας.

1.4.3 Λειτουργική και τεχνολογική διαπραγμάτευση

Ο όρος δημοσιοποίηση των ανοικτών δεδομένων είναι άμεσα συνυφασμένος με τον κόσμο του διαδικτύου και αυτό σε συνδυασμό με την ελεύθερη διάθεσή τους προϋποθέτει την ύπαρξη κάποιων σταθερών-τεχνική δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης, δυνατότητα διάθεσης πρωτογενών δεδομένων, ανιχνευσιμότητα.

Η τεχνική δυνατότητα επανάχρησης

Οι πληροφορίες που διατίθενται ελεύθερες προς χρήση στο διαδίκτυο δημοσιεύονται μέσω ενός προτύπου διάθεσης, το οποίο θα πρέπει να δίνει την τεχνική δυνατότητα της επαναχρησιμοποίησης των πληροφοριών. Για να επιτευχθεί αυτό τα πρότυπα και οι τύποι των αρχείων, που

χρησιμοποιούνται, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα ανάγνωσης και κατανόησης από τις μηχανές.

Η ανιχνευσιμότητα: Η διαρκώς αυξανόμενη χρήση του κυβερνοχώρου και του όγκου των πληροφοριών, που αναρτώνται σε αυτό, επιτάσσει την κατάρτιση ενός συνολικού σχεδιασμού, που να περιλαμβάνει το σύνολο των κυβερνητικών δεδομένων των φορέων. Η αποφυγή του κατακερματισμού της πληροφορίας στους ιστότοπους των φορέων, θα οδηγήσει στον εύκολο εντοπισμό των δεδομένων από τους ενδιαφερόμενους.

Μέσα από τα προβλήματα που έχουν ανακύψει στη διαδικασία εντοπισμού των δεδομένων, προέκυψαν και συγκεκριμένες προτάσεις για την βελτιστοποίησή της. Αυτές αφορούν στα εξής:

- Κατάρτιση ευρετηρίων με αναφορές στο σύνολο των δεδομένων που έχουν διατεθεί στον κυβερνοχώρο και είναι λιγότερο δαπανηρή σε σχέση με τα αποθετήρια. Τα ευρετήρια καταδεικνύουν το είδος της πληροφορίας και το μέρος του κυβερνοχώρου στον οποίο βρίσκονται τα δεδομένα, που αναζητά ο χρήστης.
- Συλλογή του συνόλου των δεδομένων σε ένα κεντρικό αποθετήριο, δηλαδή σε μια ψηφιακή βάση δεδομένων στον κυβερνοχώρο. Αποτελεί πιο ακριβή λύση από τα ευρετήρια, όμως με αυτό τον τρόπο ευνοείται η επανάχρησή τους, καθώς ακολουθούνται τα ίδια πρότυπα δεδομένων και οι πληροφορίες διατίθενται σε καλύτερη ποιότητα.
- Μεταδεδομένα. Η χρήση τους είναι ένας ακόμα τρόπος για την αύξηση της ανακτησιμότητας των δεδομένων και διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

1. Δομικά, τα οποία εντοπίζουν τον τρόπο οργάνωσης και δόμησης ενός αρχείου ή συνόλου πληροφοριών.
 2. Περιγραφικά, τα οποία σχετίζονται με την περιγραφή των διακριτών στοιχείων ενός αρχείου ή συνόλου πληροφοριών.
 3. Τεκμηρίωσης, τα οποία αφορούν στη φραστική περιγραφή ενός αρχείου ή συνόλου πληροφοριών.
- Ανοιχτά συνδεδεμένα δεδομένα. Η διάθεση των δομημένων δεδομένων στον παγκόσμιο ιστό μέσω των τεχνολογιών RDF και URIs διευκολύνει τους παρόχους δεδομένων. Απλουστεύονται οι διαδικασίες δημοσίευσής τους και αποκτούν μεγαλύτερες δυνατότητες αναζήτησης.

Η διάθεση πρωτογενών δεδομένων

Οι δημόσιοι φορείς πολλές φορές δημοσιεύουν δεδομένα, αφού πρώτα τα έχουν επεξεργαστεί (αναφορές, διαγράμματα, μελέτες κ.λ.π.). Αυτό από τη μια μεριά κάνει πιο φιλική την πληροφορία προς το μέσο χρήστη, από την άλλη μεριά στερεί από τους πεπειραμένους τεχνολογικά χρήστες να επεξεργαστούν και να επαναχρησιμοποιήσουν τα δεδομένα. Προς τούτο κρίνεται χρήσιμο, μαζί με τα επεξεργασμένα, να δημοσιεύονται και τα πρωτογενή δεδομένα, δηλ. αυτά που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο τροποποιήσεων, επιτρέποντας την περαιτέρω αξιοποίησή τους υπό το πρίσμα της καινοτομίας (Παπαδόπουλος, 2011).

1.5 Τα ανοικτά δεδομένα σε Ευρώπη και Ελλάδα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχοντας κατανοήσει την αξία των ανοικτών δεδομένων σε επίπεδο κοινωνίας και οικονομίας, αναθεώρησε το 2013 την κοινοτική

οδηγία, που είχε αρχικά εκδοθεί το 2003. Οι βάσεις, που τέθηκαν το 2003, σχετίζονταν με τη διαφάνεια και τη μείωση του κόστους χρήσης των κυβερνητικών δεδομένων με όρους ίσης διαδικασίας σε όλη την Ευρώπη. Η αναθεωρημένη οδηγία εισήγαγε ως κύριο κανόνα τη δυνατότητα επαναχρηστικής της πληροφορίας, του περιορισμού του κόστους σε αυτά που δαπανήθηκαν για τη δημιουργία και δημοσιοποίηση της πληροφορίας, με όρους διαφάνειας για το χρήστη και υποστηρίζεται η επεξεργάσιμη μορφή των δημοσιοποιημένων δεδομένων. Στην αναθεώρηση συμπεριλήφθηκαν στους φορείς εφαρμογής οι βιβλιοθήκες, τα μουσεία και τα αρχεία (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, 2014).

Η Ελλάδα εναρμονίστηκε με την τελευταία ευρωπαϊκή οδηγία για τα δεδομένα με νόμο που ψηφίστηκε το 2014. Τήρησε τη δέσμευσή της ως κράτος μέλος για το άνοιγμα των δημοσίων δεδομένων της, τα οποία διατίθενται μέσω του data.gov.gr. Η πλατφόρμα διαθέτει πληθώρα δημοσίων δεδομένων (πάνω από 10.500 σύνολα ανοικτών δεδομένων), τα οποία όμως δεν επαναχρησιμοποιούνται με το σωστό τρόπο, λόγω έλλειψης θεσμικού πλαισίου για τη εφαρμογή τους. Ως εκ τούτου η χώρα καθίσταται ψηφιακά αναλφάβητη στον τομέα της εκμετάλλευσης των ανοικτών δεδομένων σε σχέση με άλλες χώρες. Το 2020 ψηφίστηκε ο νόμος 4727 για την ψηφιακή διακυβέρνηση και τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία η οδηγία 2019/1024 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Στους στόχους της νομοθεσίας εντάσσεται η ενίσχυση της χρήσης των ανοικτών δεδομένων, ενώ εξακολουθούν να προστατεύονται τα προσωπικά και τα ευαίσθητα κρατικά δεδομένα (Κωνσταντάτου, 2020).

Η Ελλάδα διαθέτει και άλλους διαδικτυακούς τόπους πέραν του βασικού data.gov.gr, όπως το geodata.gov.gr που σχετίζεται με τα ανοικτά

γεωχωρικά δεδομένα, ενώ παράλληλα εμφανίζονται και διαδικτυακά ανοίγματα φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης όπως το <https://opendata.attica.gov.gr/>, που είναι η διαδικτυακή πύλη των ανοικτών δεδομένων της Περιφέρειας Αττικής. Τα σύνολα των ανοικτών δεδομένων, που μπορεί να αντλήσει κάποιος, αφορούν σε διάφορες θεματικές, όπως για παράδειγμα με στατιστικά στοιχεία εγκλημάτων (δικαιοσύνη), θέσεων πρακτικής άσκησης (εκπαίδευση), μέτρηση της κυκλοφορίας (μετακινήσεις) κ.α. (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, 2014).

2. Ψηφιακές Πολιτιστικές Διαδρομές

2.1 Πολιτιστική κληρονομιά

Η πολιτιστική κληρονομιά σχετίζεται με μνημεία, χώρους, κτήρια, μουσεία, αντικείμενα, με ποικιλομορφία στη σημασία που τους αποδίδεται (κοινωνική, αισθητική, ιστορική κ.λ.π.) και εμπεριέχει τόσο την υλική (ακίνητη, κινητή και υποβρύχια), όσο και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Unesco Institute of Statistics, χ.χ.).

Γενικότερα, η πολιτιστική κληρονομιά συντίθεται από ένα μωσαϊκό εννοιών και απόψεων, καθώς με αυτή αλληλεπιδρά και σχετίζεται ένα ευρύ φάσμα πληθυσμιακών ομάδων (τοπικές κοινωνίες, τουρίστες, κυβερνήσεις, επαγγελματίες κ.λ.π.), προσδίδοντάς της εξελισσόμενο χαρακτήρα.

Στη σύγχρονη εποχή η πολιτιστική κληρονομιά έχει απαγκιστρωθεί από την οπτική του μεμονωμένου μνημείου. Η διατήρηση των μνημείων έχει αποκτήσει σφαιρικό χαρακτήρα και συνδέεται άμεσα τόσο με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται (π.χ. πόλη, περιοχή κ.λ.π.), όσο και με την κοινωνία και τους ρόλους, που σχετίζονται με αυτό (π.χ. χρήστες, δημιουργοί κ.λ.π.) αλλά και τη λειτουργική τους χρήση.

Ο πολιτισμός, ως κύριο συστατικό της τοπικής κοινωνίας, μπορεί να συντελέσει καθοριστικά στην επίτευξη των 17 Παγκόσμιων Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης και στη μεταμόρφωση της πραγματικότητας, υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο (Loulanski, 2006). Η πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με τη βιωσιμότητα των πόλεων (κοινωνική – περιβαλλοντική – οικονομική) και την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, δίνοντάς τους ισχυρό πλεονέκτημα στην παγκόσμια ανταγωνιστική αρένα. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο πολιτισμός καθίσταται ως κύριος αστικός πόρος με στρατηγικό και

αναπτυξιακό χαρακτήρα (Guzmán et al, 2017). Το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχοντας αντιληφθεί τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλική, άυλη και ψηφιακή) για την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα της Γηραιάς Ηπείρου, υποστηρίζει τις διαδικασίες, που αφορούν στην περαιτέρω ανάπτυξη και προώθησή της (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014).

Στο πλαίσιο αυτό έχουν συναφθεί διεθνείς συμβάσεις, οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική διαδικασία μέσα από την εθνική νομοθεσία. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής:

- «Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης», (UNESCO 1954)
- «Σύμβαση για τα Μέσα Απαγόρευσης και Παρεμπόδισης της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας Πολιτιστικών Αγαθών» (UNESCO 1970)
- «Σύμβαση για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς» (UNESCO 1972)
- Η Σύμβαση UNIDROIT για τα κλαπέντα και παράνομα εξαχθέντα Πολιτιστικά Αγαθά (1995).
- «Σύμβαση για την Προστασία της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (UNESCO 2001)
- «Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (UNESCO 2003)

Παράλληλα, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δημιουργήσει ένα μεγάλο αριθμό επίσημων συμφωνιών (Συμβάσεις ή Συνθήκες), που αφορούν σε διάφορες θεματικές, συμπεριλαμβανομένου και του πολιτισμού. Σε αυτές περιλαμβάνονται προτάσεις και συμβουλές, ενώ σε κάποιες δίνεται η

προοπτική της συνεργασίας και σε μη κράτη – μέλη της Ε.Ε. (Υπουργείο Πολιτισμού (1), χ.χ.).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενεργώντας προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των κρατών μελών και των ενδιαφερόμενων παραγόντων για την προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει θέσει σε λειτουργία ένα πλαίσιο ενωσιακών προγραμμάτων, χρηματοδοτήσεων και πολιτικών, κυρίως μέσω του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη». Παράλληλα, επεκτείνεται συνεχώς η διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς και σε άλλους τομείς (π.χ. καινοτομία, περιβάλλον, κλιματική αλλαγή), με αποτέλεσμα να αποτελεί αντικείμενο χρηματοδότησης και σε άλλα προγράμματα, όπως το «Ορίζοντας 2020» και το «Erasmus+», αλλά και σε Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) (European Commission, χ.χ.).

Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει αναδειχθεί μέσα από την επιθυμία των τουριστών για πολιτιστικά βιώματα και έχει καταστεί υπολογίσιμο κομμάτι της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Το πολιτιστικό τουριστικό προϊόν συνεισφέρει πολύπλευρα και με βιώσιμο τρόπο τόσο στην οικονομία (επέκταση τουριστικής περιόδου, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, εξειδίκευση επαγγελματιών του χώρου κ.λ.π.), όσο και στην πολιτιστική ανάπτυξη ενός τόπου (ανάδειξη και επωφελής χρησιμοποίηση της τοπικής κληρονομιάς, αλλαγή της νοοτροπίας και της θέσης των ενδιαφερομένων μερών σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά).

Τα ανωτέρω έχουν θέσει τον πολιτισμό στην πρώτη γραμμή σε σχέση με το σχεδιασμό, τις ενέργειες και τις ρυθμίσεις, που αφορούν στον τουρισμό, σε εθνική και ευρωπαϊκή βάση. Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν προβεί στη χάραξη πολιτικών και στην υλοποίηση ενεργειών και ρυθμίσεων στον τομέα της πολιτιστικής

κληρονομιάς, σε σύμπλευση με τις εθνικές «γραμμές» των κρατών – μελών. Μια τέτοια πρωτοβουλία είναι οι Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Διαδρομές. Αυτές περιλαμβάνουν ένα σύνολο ευρωπαϊκών προορισμών, συνθέτοντας ένα «τουριστικό μωσαϊκό» με σκοπό τη γνωριμία των πολιτών της Ευρώπης με αυτή και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας (Παλάσκας et al, 2006).

2.2 Πολιτιστικές Διαδρομές

2.2.1 Η γένεση

Η συμβολή του τουρισμού στην ευρωπαϊκή οικονομία (αφορά περί το 10% του ΑΕΠ της) αναδεικνύει τη σημαντικότητά του για τη Γηραιά Ήπειρο. Το 40% του τουρισμού της σχετίζεται με τον πολιτισμό, καθιστώντας τον βασική μεταβλητή για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού τουριστικού προϊόντος. Στο πλαίσιο αυτό η Ευρώπη δίνει ιδιαίτερη προσοχή στη προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής της κληρονομιάς, προωθώντας την επαφή του επισκέπτη – τουρίστα με τον πολιτισμό της. Ο σχηματισμός και η εξέλιξη των ευρωπαϊκών πολιτιστικών διαδρομών απέκτησε σημαντικό ρόλο στην διεύρυνση του πολιτιστικού τουρισμού, προβάλλοντας σε μεγάλη κλίμακα, πιο αφανής μέχρι τότε προορισμούς, κυρίως της υπαίθρου (Cojocariu, 2015).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έκανε τις πρώτες κινήσεις προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης και ανάδειξης των στοιχείων της ευρωπαϊκής κληρονομιάς, που αποτελούν τους συνδετικούς κρίκους μεταξύ των λαών της Ευρώπης. Το 1964, η ομάδα εργασίας που είχε συστήσει, εξέδωσε ένα δοκίμιο, το οποίο προέβλεπε την αδιάκοπη παρουσία της ευρωπαϊκής σκέψης και κουλτούρας, από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή, με την

ανθρώπινη ύπαρξη να αποτελεί το βασικό στοιχείο της. Οι σκέψεις και οι απόψεις, που διατυπώθηκαν, επιχειρήθηκε να ερμηνευτούν και στην πράξη, θέτοντας τα πολιτιστικά ταξίδια στο κέντρο της ανθρώπινης εμπειρίας, αποδεσμεύοντάς τα από τα στενά όρια της σχολικής εκπαίδευσης.

Το 1975 πραγματοποιήθηκε συνδιάλεξη περί πολιτιστικού τουρισμού, στη διάρκεια του Αρχιτεκτονικού Έτους Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και μια δεκαετία αργότερα στη Διάσκεψη των Υπουργών Πολιτισμού στη Γρανάδα. Μέσα από τις πολυετής αυτές διεργασίες προέκυψαν οι «Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Διαδρομές», που είχαν προταθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1987. Έτσι μεταφράστηκε στην πράξη η προβολή των κοινών ευρωπαϊκών γνωρισμάτων και του τρόπου, με τον οποίο εκφράζεται πολιτιστικά, στη σύγχρονη εποχή, ο ευρωπαίος πολίτης. Ο βασικός πυρήνας τους σχετίζεται με το χωρικό σχεδιασμό μιας διαδρομής, όπου θα διαφαίνεται η συνέχεια της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Επιπρόσθετα, επιζητείται η αναβαθμιστική «εκμετάλλευση» της πολιτιστικής κληρονομιάς και η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών, που θα εγείρουν το ενδιαφέρον και την ευαισθησία του κοινού (Αυγερινού – Κολώνια, 1995).

Το 1998 συστάθηκε το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών, το οποίο επιδίωκε την παροχή αρωγής στα προς πιστοποίηση δίκτυα. Μετά από δύο χρόνια τέθηκε σε εφαρμογή η Διευρυμένη Μερική Συμφωνία Πολιτιστικών Διαδρομών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την υποστήριξη των φορέων στο επίπεδο των συνεργασιών. Επιπρόσθετα, διοργανώνεται το Ετήσιο Συμβουλευτικό Φόρουμ με στόχο τη «επαφή» των φορέων και οργανισμών και την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών, διαδικασία η οποία ενεργοποιεί νέες συμπράξεις και εγχειρήματα στο πεδίο των

πολιτιστικών διαδρομών. Κατ' αυτό τον τρόπο, από την πρώτη πολιτιστική διαδρομή (1987) του Συμβουλίου της Ευρώπης (αυτής των προσκυνηματικών διαδρομών του Αγίου Ιακώβου) μέχρι σήμερα, προέκυψαν πάνω από σαράντα πέντε (45) πιστοποιημένες διαδρομές. Η Ελλάδα είναι μέλος του Προγράμματος Πολιτιστικών Διαδρομών από το 2010, με τις πιστοποιημένες διαδρομές *Οι Δρόμοι της Ελιάς* και *Ο Δρόμος Ιστορικών Καφέ* να φέρουν την ελληνική σφραγίδα (Υπουργείο Πολιτισμού (2), χ.χ.).

2.2.2 Το πλαίσιο

Οι πολιτιστικές διαδρομές αναπτύσσονται εντός ενός πεδίου (φυσικού – πολιτιστικού), στο οποίο επιδρούν και λειτουργούν βελτιωτικά, συμπληρώνοντάς το με καινούργιες όψεις και επεκτάσεις μέσω διεργασιών με διαδραστικό χαρακτήρα (ICOMOS, 2008).

Οι πολιτιστικές διαδρομές οριοθετούν μια συγκεκριμένη κατεύθυνση προς την οποία κινείται κάποιος σε μνημεία πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, εντός ενός συγκεκριμένου ιστορικού, εννοιολογικού ή θεματικού πεδίου (Καραβασίλη & Μικελάκης, 1999).

Αποτελούν ένα σύγχρονο τρόπο θεώρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, που εντάσσει, με διεπιστημονικούς όρους, τα αποσπασματικά υλικά και άυλα πολιτιστικά αγαθά σε ένα ενιαίο σχηματισμό, με κοινή λειτουργική και χωρική βάση. Κατ' αυτό τον τρόπο ενισχύεται η σημασία τους, προάγεται η πολιτιστική κληρονομιά και ενδυναμώνεται η πολιτισμική σύνδεση των λαών, υπό το πρίσμα της ιστορίας, η οποία «τακτοποιείται» στο γεωγραφικό πλαίσιο, χωρίς περιορισμούς (ICOMOS, 2008, Αυγερινού – Κολώνια, 2009). Επιπρόσθετα, συμβάλλουν στη βιωσιμότητα των

τουριστικών περιοχών, καθώς απαγκιστρώνεται η τουριστική κίνηση από τα στενά κλασσικά χρονικά όρια (π.χ. καλοκαιρινή περίοδος). Με αυτό τον τρόπο αποδυναμώνεται η πίεση που ασκείται σε φυσικό και πολιτιστικό επίπεδο στο περιβάλλον (Αυγερινού – Κολώνια, 1995). Τέλος, σημαντική είναι η συνεισφορά τους στην απόδειξη της συμβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη με βιώσιμο πρόσημο (ICOMOS, 2008).

Η διαφορά τους σε σχέση με ένα τουριστικό ταξίδι είναι πως πραγματοποιούνται μέσω άρρηκτα συνδεδεμένων μεταξύ τους ενεργειών, ενώ στα ταξίδια οι ενδιάμεσοι σταθμοί είναι ξεχωριστοί και ασύνδετοι μεταξύ τους νοηματικά και σημασιολογικά (Αυγερινού – Κολώνια, 1995).

Η πολιτιστική διαδρομή οφείλει να συνίσταται από στοιχεία, που φανερώνουν τη διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς και επαληθεύουν την φυσική της παρουσία. Εκτός όμως από τη φυσική και πολιτιστική διάσταση, υπάρχει και άλλη μία· η δυναμική, που σχετίζεται με τη πολιτιστική ροή των ανταλλασσόμενων συναισθημάτων, ιδεών και απόψεων ανάμεσα στους λαούς. Σημαντικό στοιχείο της πολιτιστικής διαδρομής αφορά στον περιβάλλοντα χώρο (φυσικό-αστικό-αγροτικό), που πλαισιώνει τη διαδρομή. Αυτός είναι πρωταρχικής σημασίας, αφενός μεν γιατί καθορίζει την ξεχωριστή αύρα που εκπέμπει η κάθε διαδρομή, αφετέρου δε γιατί συμβάλει στην πλήρη νόηση και στη χρονική ανθεκτικότητα της διαδρομής (ICOMOS, 2008).

Με άλλα λόγια, η πραγματοποίηση μιας διαδρομής έχει ως θεμέλιο λίθο τη πιστοποίηση των στοιχείων, που συνιστούν τους τόπους και τα μνημεία που τη συνθέτουν. Μια κοινή θεματολογία καθορίζει τη μεταξύ τους αμοιβαία σχέση και ενώνονται μέσω μιας άυλης βασικής γραμμής, που αποτυπώνεται στον τόπο· θρησκευτικό γεγονός ή διεργασία με πολιτιστική

χροιά, οικονομικό αγαθό υψηλής σπουδαιότητας, ισχύς, κύρος και ιστορία ενός λαού, ιστορική περίοδος με συγκεκριμένο καλλιτεχνικό – πολιτιστικό ύφος, συνήθειες και μέθοδοι κατοίκησης και ζωής (Αυγερινού – Κολώνια, 1995).

Η κατηγοριοποίησή τους γίνεται σύμφωνα με:

- το εύρος της χωρικής ζώνης που καλύπτουν (π.χ. τοπικό, διεθνικό)
- το πολιτιστικό πλαίσιο· συγκεκριμένη πολιτιστική τοποθεσία ή διαφορετικές τοποθεσίες, που λειτουργούν αλληλεπιδραστικά μεταξύ τους στο σχηματισμό και στην ανάπτυξη των πολιτιστικών στοιχείων
- το σκοπό ή τη λειτουργική τους χρήση· οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική κ.λ.π. Αφορούν σε γνωρίσματα τα οποία δύναται να συνδέονται όλα ταυτόχρονα με την πολιτιστική διαδρομή, σε ένα πολυεπίπεδο πλέγμα
- την αντοχή τους στο χρόνο· διακρίνονται σε αυτές που έχουν παύσει και σε αυτές που εξακολουθούν να εξελίσσονται λόγω των ενεργών αμοιβαίων παροχών με πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό χαρακτήρα
- τη σχηματική τους χάραξη· σταυρωειδής, κυκλική, γραμμική κ.λ.π.
- το φυσικό τους τοπίο· θαλάσσιο, χερσαίο, συνδυαζόμενα τοπία κ.λ.π.

Μια πολιτιστική διαδρομή δημιουργείται μέσω οργανωμένης προσέγγισης, που προϋποθέτει την επικράτηση ενός ενιαίου και πλήρους πλέγματος ενεργειών. Το πρώτο βήμα αφορά τόσο στον καθορισμό της συνολικής διαδρομής, όσο και των ξεχωριστών μερών που τη συνθέτουν, με τελικό στόχο την κατάρτιση ενός στρατηγικού σχεδίου για την ενίσχυση της

ανθεκτικότητά της και την αντοχή της στο χρόνο. Επιπρόσθετα, οφείλει να συμπεριλάβει ενέργειες προς την κατεύθυνση της ευαισθητοποίησης του κοινού και της παρακίνησης του ενδιαφέροντος των φορέων (δημοσίων και ιδιωτικών) και ρυθμίσεων για τη διατήρηση, τη λειτουργία και τη διαχείριση των επιμέρους στοιχείων της, ως βασικά για το νόημα και τη σπουδαιότητα του συνόλου της διαδρομής. Στο πλαίσιο αυτό απαραίτητα στοιχεία είναι:

- * η διεπιστημονική έρευνα μέσω της οποίας θα καθορίζεται η αξία του συνόλου της διαδρομής,

- * η εξασφάλιση χρηματοδοτικών πόρων για την εφαρμογή του στρατηγικού σχεδίου της,

- * η δημιουργία πλαισίου (νομικών ρυθμίσεων και μεθόδων) για τη διαφύλαξη της σημασίας και της σπουδαιότητάς της,

- * η «εκμετάλλευσή» της διαδρομής με όρους βιωσιμότητας, αειφορίας και διατήρησης της σημασίας της, που θα συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός τόπου ακόμα και με τουριστικό σκοπό, χωρίς όμως να αντιμετωπίζονται ως όμοιες με τις τουριστικές διαδρομές

και

- * η παρουσία και ανάμειξη των κατοίκων των περιοχών από τις οποίες διέρχεται η διαδρομή, στις διαδικασίες που σχετίζονται με αυτή (ICOMOS, 2008).

Σε κάθε περίπτωση, οι τοπικές, περιφερειακές και εθνικές αρχές (δραστηριότητες ευαισθητοποίησης κοινού, προβολή, οργάνωση και δημιουργία σχετικών υποδομών κ.λ.π.), οι διοικητικές υπηρεσίες του τουριστικού κλάδου και οι επαγγελματίες του τουρισμού (συμβάλλουν στη ρύθμιση των τουριστικών τάσεων) βρίσκονται στην πρώτη γραμμή,

αναφορικά με την υλοποίηση των πολιτιστικών διαδρομών (Αυγερινού – Κολώνια, 2009, Αυγερινού – Κολώνια, 1995).

Παρόλο που οι πολιτιστικές διαδρομές διαφοροποιούνται από τις τουριστικές, οφείλουν να ενεργούν ως τουριστικό αντικείμενο με όλες τις σύνοδες υπηρεσίες (πληροφορίες για διαμονή, τοπικά εδέσματα κ.λ.π.), προκειμένου να προσφερθεί μια ολοκληρωμένη εμπειρία. Ο ιστορικός πυρήνας των διαδρομών, πρέπει να συνδυαστεί με τις σύγχρονες διαδικασίες, για να μπορέσει να κερδίσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών σε διεθνή κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό η θεματολογία και οι προσφερόμενες υπηρεσίες μιας διαδρομής οφείλουν να αναλυθούν, να εξελιχθούν και να ρυθμιστούν ισόρροπα σε όλη την έκταση της διαδρομής (Cojocariu, 2015).

2.3 Η Ψηφιακή Μετάβαση

Το διαδίκτυο, τα κοινωνικά δίκτυα και οι νέες τεχνολογίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του σύγχρονου τρόπου ζωής, αναδεικνύοντας νέες συνιστώσες σε όλα τα επίπεδα (καθημερινότητα, εργασία, επικοινωνία κ.λ.π.) και δίνοντας τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης σε παγκόσμια κλίμακα. Από το κάδρο δε θα μπορούσε να λείπει ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) δίνουν τη δυνατότητα της ψηφιακής διαχείρισης των υλικών και άυλων στοιχείων της (κατοχή, αποθήκευση, συντήρηση, ανάδειξη, απεικόνιση κ.λ.π.).

Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν έναν αποδοτικό αρωγό και ισχυρό υποστηρικτή στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς (Portalés et al, 2018) και οι προοπτικές που ανοίγονται από την εφαρμογή τους, δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολίας ότι έχει εισβάλλει με θετικό πρόσημο στο

πολιτιστικό γίνεσθαι. Στα πρώτα στάδια, η χρήση τους περιορίστηκε στην απλή ψηφιοποίηση του αρχαιακού υλικού, ενώ στην πορεία αναδείχθηκαν οι περαιτέρω δυνατότητες που μπορούν να παρέχουν στην διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών (Καλαμαρά & Βαγγελάτος, 2008).

Πιο συγκεκριμένα, η εμφάνιση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, έγινε τη δεκαετία του '60. Οι τεχνολογικές εξελίξεις μέχρι τον 21^ο αιώνα χαρακτηρίζονται ως βραδυκίνητες αλλά ουσιώδεις, καθώς τέθηκαν τα θεμέλια για τη μετέπειτα πρόοδο που γνώρισε ο τομέας των νέων τεχνολογιών, αλλά και γιατί παρήχθησαν τα πρώτα ψηφιακά αγαθά από την ψηφιοποίηση αρχείων και συλλογών. Οι τεχνολογικές εξελίξεις, που βρήκαν εφαρμογή στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αφορούν σε μια ευρεία γκάμα εφαρμογών, λειτουργιών και επιστημονικών μεθόδων, όπως τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (G.I.S.), η επαυξημένη πραγματικότητα, η εικονική πραγματικότητα, οι δισδιάστατες και τρισδιάστατες αποτυπώσεις, η Τηλεπισκόπηση, οι εφαρμογές διαδικτύου (Ζαχαριάς, 2022).

Η Κοινωνική Υπηρεσία Πληροφοριών για την Έρευνα και την Ανάπτυξη (CORDIS) επισημαίνει τη σημαντικότητα ψηφιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία έχει διττή σημασία: αφενός μεν για τη διαφύλαξη της στις περιπτώσεις φυσικών καταστροφών ή καταστροφών που προέρχονται από ανθρώπινη παρέμβαση, αφετέρου δε για τις επικοινωνιακές δυνατότητες και τις νέες μορφές προσβασιμότητας που προσφέρει. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από ένα πλέγμα δράσεων, πολιτικών και χρηματοδοτήσεων ενισχύει τις διαδικασίες της ψηφιακής μετάβασης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Μεταξύ άλλων έχει δημιουργηθεί η Europeana, που αφορά σε μια πλατφόρμα συλλογής ψηφιακών τεκμηρίων σχετικών με την ευρωπαϊκή κληρονομιά, ενώ το 2019 είκοσι έξι (26)

ευρωπαϊκές χώρες προχώρησαν στην υπογραφή της δήλωσης συνεργασίας σχετικά με την ενίσχυση των διαδικασιών ψηφιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με όρους κρατικών συνεργασιών και εμπλοκής των ευρωπαίων πολιτών. Τέλος, μέσα από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» χρηματοδοτήθηκαν δράσεις έρευνας και καινοτομίας, σχετικές με την ψηφιακή πολιτιστική κληρονομιά ύψους περίπου 70 εκατομμυρίων ευρώ (CORDIS, 2020).

Η νέα αυτή πραγματικότητα δεν θα μπορούσε να μην «αγγίζει» και τη διαδικασία των πολιτιστικών διαδρομών. Η επικύρωση της αξίας και η ανάγκη για τη διαφύλαξή τους ανέδειξαν νέες πραγματεύσεις και στοχεύσεις, με βασικό άξονα τη προστασία των συνδέσεων – συσχετίσεων των τοποθεσιών, που τις στοιχειοθετούν. Λογική συνέπεια αυτού είναι η ουσιαστική γνώση των στοιχείων συσχετισμού των διαδρομών, καθιστώντας δυνατή τη προστασία των ιδιαίτερων γνωρισμάτων και πλαισίων τους.

Ως εκ τούτου απαιτείται η «σημείωση» των αξιακών στοιχείων των διαδρομών, ώστε να μπορέσει να διαμορφωθεί πολιτιστική και τουριστική συνείδηση σε όλο το μήκος της διαδρομής, προσελκύοντας κατ' αυτό τον τρόπο επισκέπτες. Αυτό σε συνδυασμό με τη δυναμική, που χαρακτηρίζει τις πολιτιστικές διαδρομές, υποδεικνύει εφαρμογή πρακτικών και τρόπων δράσης υπό το πρίσμα της ευελιξίας και του συγχρονισμού στις εκάστοτε εξελίξεις.

Αυτός ο μετασχηματισμός στις μεθόδους διερεύνησης περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την τεκμηρίωση της κληρονομιάς και τη δημιουργία ψηφιακών αρχείων με εξελικτικές δυνατότητες, ενώ παράλληλα καθίσταται αναγκαία η χωρική οριοθέτηση της διαδρομής. Παρόλο, που αρχικά φαίνεται ως μια ανομοιογενής οντότητα, ύστερα από την κατάλληλη

ανάλυση και αντιμετώπιση, καταλήγει σε ένα ενιαίο, λειτουργικό και αρμονικό σύνολο, που αναδεικνύεται μέσα από τις νέες τεχνολογίες και τα κατάλληλα λογισμικά. Η δημιουργία βάσεων δεδομένων με τις διαθέσιμες πληροφορίες και η δημιουργία διασυνδέσεων μεταξύ των βάσεων και των μεταδεδομένων, έχουν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη σύνθετων ψηφιακών αγαθών, τα οποία λειτουργούν επεξηγηματικά ως προς τη διαδρομή, ενώ παράλληλα «φωτίζουν» διάφορες πτυχές της. Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια διεύρυνσης του ερμηνευτικού πλαισίου των διαδρομών, διαδραματίζουν και οι τοπογραφικές μέθοδοι.

Στο πλαίσιο αυτό δίνεται η δυνατότητα δημιουργίας βάσεων δεδομένων και ψηφιακών διδύμων (DTs)², δηλαδή ενός ψηφιακού αντιγράφου από το φυσικό αντικείμενο. Η τρισδιάστατη αναπαράσταση ενώνεται και επικοινωνεί με το φυσικό μοντέλο μέσω των συνόλων δεδομένων (αξίες, πληροφορίες κ.λ.π.), καταλήγοντας κατ' αυτό τον τρόπο να φανερώνονται όψεις, οι οποίες δεν είναι άμεσα ορατές (π.χ. μορφές και σχηματισμοί του παρελθόντος). Επίσης διαφαίνεται ο ιστορικός και πολιτιστικός τους ρόλος και σε σχέση με γειτονικά μνημεία τα οποία βρίσκονται εκτός διαδρομής. Έτσι, δημιουργούνται συνδέσεις με άλλα ανθρώπινα δημιουργήματα, με τα οποία βρίσκονται κοντά είτε σε επίπεδο απόστασης, είτε σε επίπεδο κοινών χαρακτηριστικών και στοιχείων (π.χ. υλικά κατασκευής, τεχνοτροπία) (Parrinello & Picchio, 2023) .

Επιπρόσθετα, τα γεωχωρικά συστήματα πληροφοριών και η εφαρμογή των γεωχωρικών δεδομένων δίνουν τη δυνατότητα συσχέτισης των πολιτιστικών τόπων και των λοιπών πληροφοριών, που την πλαισιώνουν

² Περαιτέρω πληροφορίες για τα ψηφιακά δίδυμα στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C_%CE%B4%CE%AF%CE%B4%CF%85%CE%BC%CE%BF

(χρόνος διάνυσής της, απόσταση, απαιτούμενες δαπάνες, απαραίτητος εφοδιασμός κ.λ.π.) με το περιβάλλον και την επιφάνεια του εδάφους. Ο δυνητικός συμμετέχοντας σε αυτή μπορεί να εκτιμήσει τη δυσκολία (κλίσεις, κατάσταση επιφάνειας κ.λ.π.) και το ποσοστό επικινδυνότητα της διαδρομής, ενώ παράλληλα είναι σε θέση να αντλήσει λοιπές πληροφορίες (άλλα σημεία ενδιαφέροντος όπως αρχαιολογικοί ή οικολογικοί τόποι, μέσα μεταφοράς, σχέση με άλλες διαδρομές κ.α). Η εξέλιξη των πολιτιστικών διαδρομών σε ψηφιακές δημιουργούνται από την ψηφιοποίησή τους και τη συσχέτισή τους με τα γεωχωρικά δεδομένα μέσω εφαρμογών συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών.

Τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών, σε συνδυασμό με τη χρήση των τεχνολογικών εργαλείων και των μέσων δικτύωσης, θεωρούνται απαραίτητα για την προβολή των στοιχείων ενός τόπου μέσω των πολιτιστικών διαδρομών. Αποτελούν αρωγό για τον επισκέπτη ως προς την επιλογή της κατάλληλης για αυτούς διαδρομής, με συνέπεια τη μέγιστη χρονικά παραμονή τους στο μέρος που επιλέγουν, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του τοπικού τουριστικού προϊόντος.

Η κρατική εποπτεία, επί των πολιτιστικών διαδρομών, που σχετίζεται με την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προστασία του περιβάλλοντος, θα γινόταν ουσιαστικότερη, εφόσον υλοποιείτο σύζευξη αυτών σε μια κοινή βάση. Οι ψηφιακές πολιτιστικές διαδρομές προβλέπεται να αποτελέσουν σημαίνοντα ρυθμιστή στη σκακιέρα της τουριστικής ανάπτυξης ενός τόπου και η εφαρμογή τους δύναται να συνεισφέρει στο σχηματισμό νέων διαδρομών σε όλα τα χωρικά επίπεδα (Economou, 2019).

3. Ψηφιακές πολιτιστικές διαδρομές: Τα Μεσσηνιακά Μοναστήρια στην Επανάσταση του 1821

3.1 Η περιοχή μελέτης: Μεσσηνία

Η μεσσηνιακή γη κατοικείται από τους προϊστορικούς χρόνους και έχει πλούσια ιστορία, που συντίθεται από διαφορετικές χρονικές περιόδους και χαρακτηριστικά· ο ξακουστός βασιλιάς Νέστορας από την Πύλο, οι Μεσσηνιακοί πόλεμοι, η περίοδος της ρωμαϊκής και αργότερα της εναλλασσόμενης φραγκογενετικής κυριαρχίας μέχρι την οθωμανική στη δύση του 15^{ου} αιώνα, η Ελληνική Επανάσταση με την έναρξη του επαναστατικού αγώνα (Μάρτιος 1821) να συντελείται στους Αγίους Αποστόλους στην Καλαμάτα και η ιστορική ναυμαχία του Ναυαρίνου (1827). Το κλίμα της χαρακτηρίζεται εύκρατο και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το δέντρο της ελιάς, το οποίο συναντάται στην περιοχή από την αρχαία εποχή.

Η πρωτεύουσα της Μεσσηνίας, η Καλαμάτα, αποτελεί γνωστό τουριστικό προορισμό και απέχει 230 χλμ από την Αθήνα και 215 χλμ από την Πάτρα. Διαθέτει βασικές συγκοινωνιακές υποδομές (αεροδρόμιο και λιμάνι με οργανωμένη μαρίνα) και δίκτυο αστικής συγκοινωνίας. Η παραλιακή αυτή πόλη αποτελεί έδρα της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου, στην οποία συγκεντρώνονται δραστηριότητες σε οικονομικό, εμπορικό και διοικητικό επίπεδο. Ο συνδυασμός των ικανοποιητικών υποδομών με το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα και την πληθώρα πολιτιστικών δραστηριοτήτων και ενεργειών, τόσο σε τοπική όσο και εθνική και παγκόσμια κλίμακα (Φεστιβάλ Χορού, σαϊτοπόλεμος, μουσεία, πάρκο σιδηροδρόμων, ναός των Αγίων Αποστόλων, το κάστρο κ.λ.π.), αλλά και με το φυσικό της πλούτο, την

καθιστούν αξιόλογη τουριστική δύναμη. Παράλληλα αποτελεί και σημείο επιβίβασης- αποβίβασης ταξιδιωτών προς άλλους μεσσηνιακούς προορισμούς, όπως η Μάνη, ο Ταΰγετος κ.α.

Πέραν της Καλαμάτας υπάρχουν και άλλα δύο αστικά κέντρα· η Μεσσήνη (πρωτεύουσα του ομότιτλου Δήμου) και η Κυπαρισσία (πρωτεύουσα του Δήμου Τριφυλλίας). Η Μεσσήνη βρίσκεται κοντά στην Καλαμάτα, σε απόσταση 10 χλμ. και είναι μια διευρυνόμενη πόλη, η οποία χαρακτηρίζεται από πληρότητα υποδομών και διαθέτει τον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Μεσσήνης, την παραλία της Μπούκας και πλήθος δρώμενων. Η Κυπαρισσία βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος, βρίσκεται 67 χλμ από την Καλαμάτα και είναι η τρίτη μεγαλύτερη πόλη του νομού. Η πόλη διαθέτει εξαιρετική δομή και οργάνωση, χωρίζεται στην Άνω και στην Κάτω Πόλη και το χαρακτηριστικότερο στοιχείο της είναι το κάστρο της. Διαθέτει ιστορία από τους αρχαίους χρόνους, όταν ακόμα υπαγόταν στο βασίλειο του Νέστορα.

Η Μεσσηνία, εκτός των αστικών περιοχών, διαθέτει πληθώρα γραφικών χωριών, παραδοσιακών οικισμών και όμορφων κωμοπόλεων. Η όμορφη παραλιακή κωμόπολη της Κορώνης, με το κάστρο και τις βυζαντινές εκκλησίες, η παραθαλάσσια Μεθώνη με το μεγαλοπρεπές κάστρο της, η Καρδαμύλη και τα λοιπά χωριά της Μεσσηνιακής Μάνης με τα πυργόσπιτα και τους ελαιώνες, η Φοινικούντα, το Πεταλίδι, η Πύλος, η Γιάλοβα, το Κοπανάκι, τα χωριά του Ταΰγету και άλλοι οικισμοί συνθέτουν το πολυποίκιλο ψηφιδωτό της. Το κάδρο συμπληρώνουν οι φυσικοί πόροι του τόπου με το χαρακτηρισμένο ως Natura σύμπλεγμα μικρών νησιών των Οινουσσών, τη σπηλιά του Νέστορα, τη παραλία της Βοϊδοκοιλιάς με το ακρωτήριο Κορυφάσιο, το σπήλαιο Βατσινίδη και τα φαράγγια Ριντόμου και Νέδας στη Μάνη κ.α.

Τα αρχαιολογικά μουσεία του νομού είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, που βρίσκεται στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της Καλαμάτας, τα Αρχαιολογικά Μουσεία Πύλου και Τριφυλλίας, ενώ σημαντική παρουσία έχουν και οι αρχαιολογικοί χώροι, όπως το Ανάκτορο του Νέστορα κοντά στη Χώρα και ο Ναός του Επικούριου Απόλλωνα στις Βάσσειες. Το κάδρο συμπληρώνουν οι βυζαντινές εκκλησίες και μονές, κάποιες εκ των οποίων έχουν και ιστορικό χαρακτήρα (Ιερά Μονή Παναγίας της Βουλκανιώτισσας, η Μονή Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, η Μονή Βελανιδιάς, η Μονή Δήμοβας, ο ναός Εισοδίων της Θεοτόκου κ.α.).

Τη φυσιογνωμία του τόπου συμπληρώνουν οι γιορτές και οι παραδόσεις, όπως για παράδειγμα τα αποκριάτικα δρώμενα «Γάμος του Κουτρούλη» στη Μεθώνη και «Δρώμενο της Ευετηρίας» την Καθαρά Δευτέρα στη Νέδουσα (Περιφέρεια Πελοποννήσου (1), χ.χ.).

3.2 Θεματικές διαδρομές Μονών της Επανάστασης

Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS)³ οι πολιτιστικές διαδρομές συμβάλλουν στην ανάπτυξη σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, προάγουν την πολιτιστική κληρονομιά και συμβάλλουν στη διεύρυνση του πολιτιστικού τουρισμού. Οι Καραβασίλη και Μικελάκης τις προσδιορίζουν ως μια οριοθετημένη διαδικασία, η οποία κινείται εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου (ιστορικό, θεματικό, εννοιολογικό).

³ <https://www.icomos.org/en>

Στο πλαίσιο αυτό προτείνονται δύο (2) θεματικές πολιτιστικές διαδρομές με συνεκτικό στοιχείο τις Μεσσηνιακές Μονές, που προσέφεραν στον επαναστατικό αγώνα των υποδουλωμένων Ελλήνων.

Τα βυζαντινά μοναστήρια αποτέλεσαν τη θρησκευτική και εθνική κοιτίδα του ελληνισμού κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Χτίζονταν κατά κύριο λόγο σε ορεινές και απομονωμένες τοποθεσίες με οχυρωματικά χαρακτηριστικά, αφενός μεν για την εξασφάλιση της απαραίτητης ηρεμίας για άσκηση και προσευχή, αφετέρου δε για την προστασία τους από εχθρικές εφόδους και επιδρομές.

Ένα ποσοστό αυτών ήταν σταυροπηγιακές, υπάγονταν δηλαδή απευθείας στο Πατριαρχείο, το οποίο και ήταν υπεύθυνο για τη διοικητική τους διάρθρωση, ενώ τα μοναστήρια Του απέδιδαν υποχρεωτικά χρήμα ή μέρος της παραγωγής σε ετήσια βάση. Η «σχέση» αυτή διευκόλυνε τις μονές προσδίδοντάς τους ανεξάρτητο χαρακτήρα έναντι των τοπικών εκκλησιαστικών αρχών και παράλληλα εξασφάλιζαν ευνοϊκούς όρους αντιμετώπισης από τους Τούρκους κατακτητές. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η συμβολή τους στον Αγώνα της Εθνικής Παλιγγενεσίας, καθώς υπήρξαν τα μετερίζια και τα προπύργια του πολέμου για την απελευθέρωση των Ελλήνων (Αρβανίτη, 2023). Στην Περιφερειακή Ενότητα Μεσσηνίας συναντώνται ιστορικά μοναστήρια, τα οποία αναδείχθηκαν σε κινητήρια δύναμη για τον υπόδουλο ελληνισμό. Αυτά αφορούν στα εξής:

Ιερά Μονή Μαρδακίου

Η ερημωμένη σήμερα Μονή Μαρδακίου (Μαρδάκι) δημιουργήθηκε το 1635 κοντά στο χωριό Νέδουσα (Δήμος Καλαμάτας) του Ταΰγετου και ήταν αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου (Αρβανίτη, 2023). Κάθε χρόνο στις

15 και 23 Αυγούστου πραγματοποιείται ο εορτασμός της Μονής (Αρβανίτη, 2023, Τζανετέας, 2023). Το όνομά της προέρχεται από τους Μαρδαΐτες με καταγωγή από τα ορεινά του Λιβάνου. Η Μονή με εξαίρεση το καθολικό είναι ερειπιώνας. Το Μαρδάκι είχε στην κατοχή του μεγάλη περιουσία, η οποία ξεκίνησε μέσα από δωρεές πιστών ήδη από το 1669 και είχε ανοδική οικονομική πορεία στη διάρκεια λειτουργίας του, ενώ παράλληλα αποτέλεσε πνευματικό κέντρο.

Εικόνα 2: Ιερά Μονή Μαρδακίου

Την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, ο σουλτάνος με διαταγή του, την προστάτευσε και δεν καταστράφηκε, επειδή ο ηγούμενος της γιάτρεψε την κόρη του. Αν και δε διαλύθηκε με το Οθωνικό Διάταγμα του 1833 και παράλληλη την περιουσία της, ξεκίνησε η σταδιακή φθορά της (Αρβανίτη, 2023) με την πλήρη εγκατάλειψη της να συντελείται το 1936 (Τζανετέας, 2023).

Το Μαρδάκι αποτέλεσε ασφαλή επιλογή των επαναστατημένων Ελλήνων ως θέση για την έναρξη στρατιωτικών επιθέσεων, χώρος αποθήκευσης πολεμοφοδίων και προστασίας ασθενών, γυναικών και παιδιών (Αρβανίτη 2023), ενώ υποστήριζε και οικονομικά την ελληνική επανάσταση (Τζανετέας, 2023).

Στις 18/3/1821 συγκεντρώθηκαν στο χώρο της διάφοροι καπεταναίοι (Νικηταράς Παπαφλέσσας, Μέλιος, Στρούμπος, Γιαννάκης, Σαλούφας κ.α.), όπου αφού τους ευλόγησε ο ηγούμενος Νικηφόρος Πράττης, απελευθέρωσαν την Καλαμάτα (23 Μαρτίου 1821) με τη συνδρομή των οπλαρχηγών Κολοκοτρώνη και Πετρόμπεη (Αρβανίτη, 2023).

Ιερά Μονή Σιδερόπορτας

Το σταυροπηγιακό Μοναστήρι Σιδερόπορτας (Παναγία η Σιδερόπορτα) πήρε το όνομά του από τη σιδερένια πόρτα, που έφερε ο Παρθένιος (μοναχός και ηγούμενος), ο οποίος ήταν αδελφός του ιδρυτή της μονής, Πέτρου Ψωμά. Ιδρύθηκε το 1586 ως Παναγία η Πλάσταινα και Περίβλεπτος, στο χωριό Καρβέλι (Δήμος Καλαμάτας) και γιορτάζει στις 23 Αυγούστου στην απόδοση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Εικόνα 3: Ιερά Μονή Σιδερόπορτας

Η Μονή συμπεριλαμβανόταν στα 412 μοναστήρια, που τερμάτισαν τη λειτουργία τους, με το από 25/9/1833 Βασιλικό Διάταγμα, για λόγους βιωσιμότητας (ανεπάρκεια πόρων και απουσία μοναχών). Η Μονή συνέβαλε τα μέγιστα στον ένοπλο αγώνα των Ελλήνων και χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο και καταφύγιο, για αυτούς που μάχονταν για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού (Αρβανίτη, 2023).

Ιερά Μονή Βελανιδιάς - Ζωοδόχου Πηγής

Η Ιστορική Ιερά Μονή της Βελανιδιάς, του 17^{ου} αιώνα, γιορτάζει της Υπεραγίας Θεοτόκου Χρυσοπηγής και κείται βόρεια της Καλαμάτας. Το σταυροπηγιακό αυτό μοναστήρι πήρε το όνομά του από μια βελανιδιά, που στο βαθούλωμα του κορμού της βρέθηκε η εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής. Η βελανιδιά, στη θέση της οποία ανεγέρθηκε το μοναστήρι, καταστράφηκε το 1884, ύστερα από σεισμό μεγάλης έντασης (Αρβανίτη, 2023).

Εικόνα 4: Ιερά Μονή Βελανιδιάς

Το ιστορικό αυτό μοναστήρι είναι άμεσα συνδεδεμένο με την Ελληνική Επανάσταση, καθώς εφοδίαζε τους πολεμιστές του 1821 και συνέδραμε οικονομικά στην Επανάσταση, ενώ παράλληλα λειτουργούσε και ως σημείο συνάντησης για το συντονισμό των ενεργειών δράσης με στόχο την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Στις 23 Μαρτίου 1821, στον προαύλιο χώρο της Μονής, μαζεύτηκαν αγωνιστές του 1821 και κατευθύνθηκαν προς την Καλαμάτα με σκοπό την απελευθέρωση της πόλης. Έκτοτε στο τείχος της μονής ορθώνονται οι σημαίες της Επανάστασης και η Ελληνική, σε αντίθεση με τις λοιπές μονές που έχουν τη βυζαντινή (“Ιερά Μονή Βελανιδιάς - Το ιστορικό αλλά και... πολύπαθο μοναστήρι της Μεσσηνίας (Βίντεο)”, 2018).

Ιερά Μονή Βουλκάνου

Η Ιερά Μονή Βουλκάνου γιορτάζει την Κοίμηση της Θεοτόκου (15 Αυγούστου) και μέχρι την εγκατάλειψή του (1625) από τους μοναχούς,

καθώς ήταν δυσπρόσιτο για τους πιστούς και επικρατούσαν πολύ χαμηλές θερμοκρασίες κατά τους χειμερινούς μήνες), βρισκόταν στο όρος Ιθώμη.

Το νέο μοναστήρι χτίστηκε λίγο πιο νότια σε έκταση, με πηγή και διώροφο πύργο, που αγόρασαν οι μοναχοί έναντι 10.500 γροσίων. Ο ναός της νέας μονής οικοδομήθηκε το 1701 και γιορτάζει την Γέννηση της Θεοτόκου. Στη μονή ανήκουν ανεκτίμητα κειμήλια (εκκλησιαστικά σκεύη, Λείψανα Αγίων, ξυλόγλυπτοι σταυροί του 18^{ου} αι. κ.α.), εκ των οποίων κάποια βρίσκονται στη μονή και κάποια στο Μητροπολιτικό Μέγαρο Καλαμάτας. Επίσης, η μονή διαθέτει βιβλιοθήκη που περιλαμβάνει έγγραφα διοικητικού και οικονομικού χαρακτήρα, επιστολές με τις αρχές, κατάστιχα, βιβλία από τον 16^ο αιώνα, τέσσερα Πατριαρχικά Σιγίλλια κ.α.

Εικόνα 5: Ιερά Μονή Βουλκάνου (νέο μοναστήρι)

Το μοναστήρι με τη μεγάλη ακίνητη και κινητή περιουσία που διέθετε, προσέφερε τις υπηρεσίες του στον αγώνα της Εθνικής Παλιγγενεσίας. Η συμβολή του αφορά τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και με τη ενεργή συμμετοχή δύο (2) μοναχών της στον Αγώνα και πιο συγκεκριμένα του

Ιερομόναχου Ιωσήφ και του μοναχού Αγαπίου Σπηλιωτόπουλου, ο οποίος υπήρξε και διάκος του Παλαιών Πατρών Γερμανού.

Ιερά Μονή Δήμοβας

Η Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Δήμοβας βρίσκεται στο Ελαιοχώρι πάνω στο όρος Καλάθι, λίγα χιλιόμετρα ανατολικά της Καλαμάτας και ανοικοδομήθηκε τον 17^ο αιώνα. Το μοναστήρι πήρε το όνομά του από τη σλαβική λέξη Τίμνιοβα ή Τίμιοβα, που εκφράζει το μέρος όπου φυτρώνει ο κρόκος, ενώ το Ντίμιοβα της δόθηκε σε δεύτερο χρόνο. Η Μονή γιορτάζει το Δεκαπενταύγουστο και είναι συνυφασμένη με την Ιερή εικόνα της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας, η οποία, κάθε Σεπτέμβρη με πεζοπορία, μεταφέρεται για δεκαήμερο προσκύνημα στον Ιερό Ναό Γενεθλίου της Θεοτόκου Γιαννιτσανίκων στην Καλαμάτα.

Εικόνα 6: Ιερά Μονή Δήμοβας

Η Μονή συμμετείχε ενεργά στην Επανάσταση, καθώς αποτέλεσε ορμητήριο και άσυλο αυτών που πάλευαν για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, ενώ λειτουργούσε και ως τόπος ανεφοδιασμού τροφίμων. Για αυτό το λόγο και υπέφερε πολλά από τους Τούρκους, όπως θανάτους, λεηλασίες και καταστροφές, με αποτέλεσμα τον ολοκληρωτικό αφανισμό των αρχείων της.

Ιερά Μονή Γαρδικίου

Η Ιερά Μονή Γαρδικίου τοποθετείται χρονολογικά ανάμεσα στον 16^ο και 17^ο αιώνα, και βρίσκεται στο χωρίο Κάτω Άμφεια του Δήμου Καλαμάτας. Το μεγαλύτερο μέρος του μοναστηριακού οικοδομήματος ξαναφτιάχτηκε στα νεότερα χρόνια (Αρβανίτη, 2023). Το αρχικό κτίσμα του μοναστηριού, που κτίστηκε στην Άμφεια, (παλιά ονομαζόταν Γαρδίκι), κατασκευάστηκε το 14^ο αιώνα και είναι αφιερωμένο στον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο. Το εγκαταλελειμμένο σήμερα μοναστήρι αποτέλεσε ορμητήριο του Γεωργίου Δικαίου (Παπαφλέσσα) και άλλων Αγωνιστών του 1821 (“Πύργος Μονής Γαρδικίου”, 2019).

Εικόνα 7: Ιερά Μονή Γαρδικίου

Ιερά Μονή Χρυσοκελλαριάς

Η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Χρυσοκελλαριάς βρίσκεται μεταξύ των μεσσηνιακών χωριών Χρυσοκελλαριάς και Βασιλιτσίου και είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Αφορά σε ένα σταυροπηγικό μοναστήρι του 17^{ου} αιώνα, που γιορτάζει στις 15 & 23 Αυγούστου αλλά και του Αγίου Πνεύματος. Από εκθέσεις του 18^{ου} αιώνα προκύπτει ότι ήταν ευκατάστατο και ενδεχομένως σε αυτό να οφείλεται και το όνομά του.

Εικόνα 8: Ιερά Μονή Χρυσοκελλαριάς

Όταν ξεκίνησε η Επανάσταση μαζεύτηκαν στη Μονή διάφοροι αγωνιστές (Μάντης, Τσαλαφατίνος, Δαρειώτης, Λαχανάς κ.α.) για να διευθετήσουν θέματα του απελευθερωτικού αγώνα.

Ιερά Μονή Παναγίας Βαϊδενίτσας

Η Μονή βρίσκεται στη Δυτική Μάνη (μεσσηνιακή) ανάμεσα στα χωριά Σαϊδόνα και Εξωχώρι (Αρβανίτη, 2023) και είναι αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου. Το όνομα της Μονής ενδέχεται να έχει προέλθει από την παραφθορά των σλαβικών λέξεων «βοντονίτσα» (βαρέλα νερού) και «βόδα» (νερό) (Αρβανίτη, 2023). Το 1800 αποτέλεσε καταφύγιο κλεφταρματολών της εποχής (Αρβανίτη, 2023, Μπίρης, 2019) και εκεί κατέφευγαν για να ασκηθούν τα παλικάρια των καπεταναίων Κιτρινιάρη και Μούρτζινου από την Ανδρούβιστα (Μπίρης, 2019).

Εικόνα 9: Ιερά Μονή Βαϊδενίτσας

Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σαμοήλι

Το Σαμοήλι, ανάμεσα στα χωριά του Ταυγέτου Σαϊδόνα και Εξωχώριτης Δυτικής Μάνης είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, χτίστηκε το 17^ο αιώνα και πήρε το όνομά του από τον μοναχό Σαμουήλ (Αρβανίτη, 2023, Μπίρης, 2019). Παρόλο που δε διαλύθηκε με το διάταγμα του Βασιλιά Όθωνα, το 1854 ξεκίνησε η αντίστροφη μέτρηση για τη διάλυσή του, με τα κτήματα της Μονής να περνάνε στα χέρια του Κράτους (Αρβανίτη, 2023).

Εικόνα 10: Το Σαμόλι

Στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης κατέφευγαν σε αυτό για να κρυφτούν ο Καπετάν Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και αποτέλεσε καταφύγιο και χώρος προετοιμασίας των κλεφτών την εποχή του Αγώνα. Στο χώρο της λειτουργούσε μπαρουτόμυλος και σιδηρουργείο, όπου παρήγαγαν μπαρουτί και σφαίρες για τα τουφέκια των αγωνιστών της Εθνικής Παλιγγενεσίας (Μπίρης, 2019).

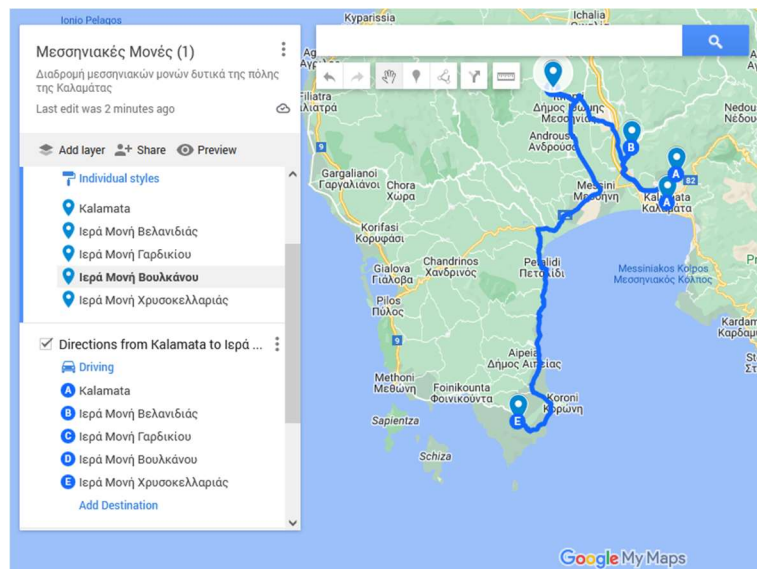
Στην παρούσα μελέτη προτείνονται δύο διαφορετικές διαδρομές λόγω του διαφορετικού γεωγραφικού προσανατολισμού, που έχουν τα μοναστήρια και τη μη σύνδεσή τους οδικά, ώστε να μπορέσει να υλοποιηθεί μια κοινή κυκλική ή άλλου τύπου, βατής στην πράξη, διαδρομή.

Η πρώτη διαδρομή έχει κατεύθυνση βόρεια και δυτικά και η δεύτερη βόρεια και ανατολικά, με σημείο αναφορά την πόλη της Καλαμάτας. Οι διαδρομές σχεδιάστηκαν σε Χάρτες της Google, καθώς αποτελεί έναν

διαδραστικό χάρτη με την ενεργό συμμετοχή των χρηστών του σε πολλαπλό επίπεδο και την καθημερινή χρήση τους από πληθώρα κόσμου σε παγκόσμια κλίμακα.

Σημεία Πρώτης Διαδρομής

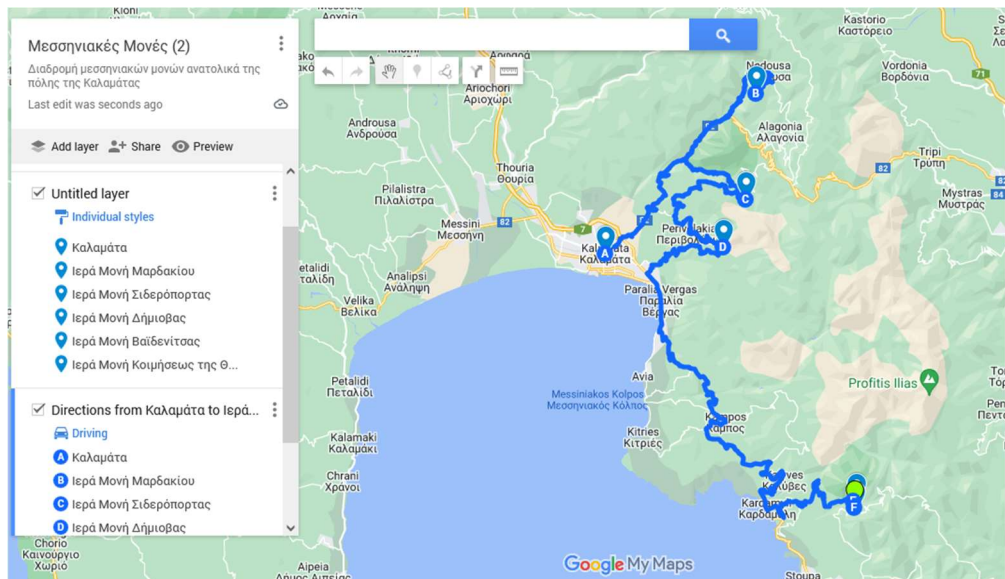
- *Ιερά Μονή Βελανιδιάς*
- *Ιερά Μονή Γαρδικίου*
- *Ιερά Μονή Βουλκάνου*
- *Ιερά Μονή Χρυσοκελλαριάς*

Εικόνα 11: Ο χάρτης της πρώτης θεματικής διαδρομής (προσωπική επεξεργασία)

Σημεία Δεύτερης Διαδρομής

- *Ιερά Μονή Μαρδακίου*
- *Ιερά Μονή Σιδερόπορτας*
- *Ιερά Μονή Δήμιοβας*
- *Ιερά Μονή Βαϊδενίτσας*
- *Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σαμοήλι*

Εικόνα 12: Ο χάρτης της δεύτερης θεματικής διαδρομής (προσωπική επεξεργασία)

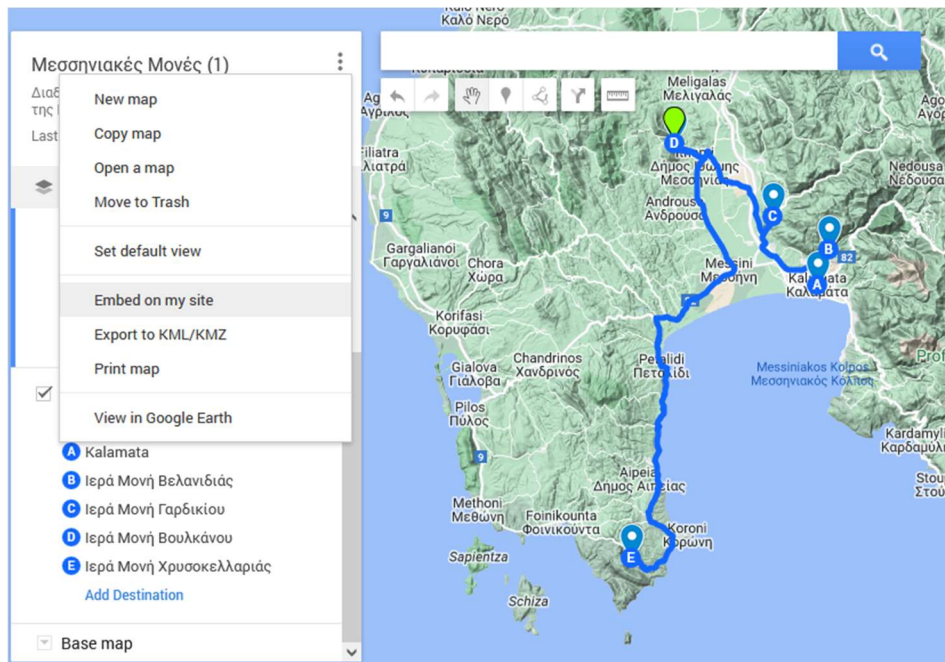
Σύμφωνα με τον ICOMOS, χρειάζεται διεπιστημονική έρευνα για τον καθορισμό της σημασίας τους, η εξασφάλιση πόρων, η αξιοποίησή της με όρους βιωσιμότητας και η συμμετοχή των κατοίκων των περιοχών που τις διαπερνά, ενώ η Αυγερινού-Κολώνια έχει αναφερθεί στην ενεργό συμμετοχή δημοσίων και ιδιωτικών φορέων για την υλοποίηση των πολιτιστικών διαδρομών.

Έτσι λοιπόν, η υλοποίηση και η διαχείριση των δύο αυτών θεματικών διαδρομών προτείνεται να πραγματοποιηθεί μέσα από τη δημιουργία ενός συνεργατικού σχήματος με κύριο συντονιστή την Περιφέρεια Πελοποννήσου και τη συνεργασία με φορείς (δημόσιους και ιδιωτικούς), επιχειρήσεις, συλλόγους και κατοίκους των περιοχών, από της οποίες διέρχονται οι διαδρομές. Ενδεικτικά αναφέρονται οι δήμοι και οι τοπικές κοινότητες, η Ιερά Μητρόπολη Μεσσηνίας, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας, το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, τα Γενικά Αρχεία Κράτους Ν. Μεσσηνίας, το Επιμελητήριο Μεσσηνίας, βιβλιοθήκες, μουσεία, εφημερίδες, σύλλογοι (επαγγελματικοί και ερασιτεχνικοί), ενώσεις, ιδρύματα, σωματεία και ομάδες πολιτών.

Οι διαδρομές, που αποτελούν μια αδιάσπαστη ενότητα, θα έχουν δική τους ιστοσελίδα, η οποία θα υπάρχει ως μπάνερ στην αρχική σελίδα του τουριστικού ιστότοπου της Περιφέρειας Πελοποννήσου (<https://mythicalpeloponnese.gr/>) και των λοιπών φορέων. Η όλη διαδικασία θα δομηθεί μέσα από θεματικά εργαστήρια, δημόσιες διαβουλεύσεις και ομάδες εργασίας, που θα είναι ανοιχτές προς όλους τους ενδιαφερόμενους. Με αυτό τον τρόπο θα διασφαλιστεί η ενεργός συμμετοχή πολιτών, φορέων και συλλόγων. Στο πλαίσιο αυτό θα προσδιοριστεί το ακριβές όνομα των διαδρομών αυτών, θα οριοθετηθεί και θα αναδειχθεί η επιστημονική τους αξία, θα προωθηθεί ο τουριστικός τους

χαρακτήρας και θα χαραχθεί η στρατηγική για τη χρηματοδότησή τους και την περαιτέρω τοπική ανάπτυξη με όρους βιωσιμότητας.

Οι δύο χάρτες, που δημιουργήθηκαν, θα εισαχθούν μέσα στην ιστοσελίδα των διαδρομών, καθώς δίνεται αυτή η δυνατότητα μέσα από το Google Maps. Κατ' αυτό τον τρόπο δημιουργείται μια δυναμική και διαδραστική εμπειρία για τους επισκέπτες της ψηφιακής διαδρομής, καθώς θα μπορούν να αλληλοεπιδρούν με τις διαδρομές σε όποιο χρόνο επιθυμούν.

Εικόνα 13: Εισαγωγή του χάρτη στην ιστοσελίδα

Από τη μια μεριά θα μπορούν να έχουν πρόσβαση στα αρχεία (π.χ. φωτογραφίες) και στις κριτικές που έχουν ανεβάσει άλλοι επισκέπτες για τα σημεία ενδιαφέροντος, αλλά και σε όλες τις δυνατότητες που παρέχει αυτή η πλατφόρμα (π.χ. κίνηση στους δρόμους σε πραγματικό χρόνο μέσω

της συμμετοχής των χρηστών της, υπολογισμού της απόστασης και του χρόνου μετάβασης, ανάγλυφο εδάφους, τυχόν εμπόδια στο δρόμο κ.α.).

Από την άλλη μεριά θα μπορούν και οι ίδιοι να συμμετέχουν με δικές τους φωτογραφίες ή σχόλια, εμπλουτίζοντας τα στοιχεία της διαδρομής. Παράλληλα, θα έχουν την πληροφόρηση για τις τουριστικές υπηρεσίες και διευκολύνσεις, που προσφέρονται κατά μήκος της διαδρομής (εστιατόρια, βενζινάδικα, καταλύματα κ.λ.π.), την κατάσταση του οδικού δικτύου, για τυχόν ιδιαιτερότητες ή δυσκολίες που μπορούν να συναντήσουν κατά τη διάρκεια της «φυσικής» επίσκεψής τους στη διαδρομή και σε άλλα σημεία ενδιαφέροντος, που βρίσκονται κατά μήκος της διαδρομής ή κοντά σε αυτή. Για παράδειγμα από την Επαρχιακή Οδό Προαστείου – Εξωχωρίου, θα πρέπει να ανέβει κάποιος σημαντικό αριθμό σκαλοπατιών για να επισκεφτεί τη Μονή Βαϊδενίτσας (διαπίστωση μέσω του Google Street View). Επίσης, μπορεί να ερευνησει άλλα σημεία ενδιαφέροντος πολιτιστικών και φυσικών πόρων της περιοχής όπως για παράδειγμα το Δάσος της Βασιλικής, που βρίσκεται βόρεια από τη Μονή Βαϊδενίτσας και το Σαμοήλι, παρακείμενες εκκλησίες, αρχαιολογικούς χώρους όπως τα Ρωμαϊκά Λουτρά στην Άνθεια (στη διαδρομή προς την Ιερά Μονή Βουλκάνου) κ.α.

Με αυτό τον τρόπο μπορεί κάποιος να προγραμματίσει με όρους εξατομίκευσης τη φυσική επίσκεψή του στις προτεινόμενες διαδρομές. Αυτό λειτουργεί με θετικό πρόσημο τόσο σε επίπεδο προετοιμασίας για την επίσκεψη όσο και σε επίπεδο δυναμικής διαμόρφωσης της διαδρομής με βάση τις επιθυμίες και τις ικανότητες - δυνατότητες του κάθε επισκέπτη.

Πέραν των ιστοσελίδων υπάρχουν και άλλα ψηφιακά εργαλεία που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την προβολή των διαδρομών, όπως τα

μέσα κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. facebook) και οι ιστότοποι δωρεάν αποθήκευσης και προβολής ψηφιακών αρχείων, όπως το youtube.

Βασικό δομικό στοιχείο της πρότασης είναι το άνοιγμα των, σχετικών με το θέμα των διαδρομών, δεδομένων και μεταδεδομένων ιδανικά με όρους διασυνδεσιμότητας, που έχουν οι φορείς και οι σύλλογοι στην κατοχή τους. Η αναγκαιότητα αυτή εξυπηρετεί, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία ενός «υπαίθριου ψηφιακού μουσείου», όπου σε κάθε στάση της διαδρομής θα εμφανίζεται το link ενός μικρού ψηφιακού μουσείου με εκθέματά του τα δεδομένα των φορέων. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται μια σχέση ανατροφοδότησης με τους φορείς, οι οποίοι λειτουργώντας με όρους ανοιχτής διάθεσης των δεδομένων τους, θα εισπράξουν πολλαπλασιαστικά οφέλη· μεγαλύτερο άνοιγμα προς το κοινό, περαιτέρω ανάπτυξη του υπάρχοντος προϊόντος μέσω της ελεύθερης χρήσης και επανάχρησης των δεδομένων, γνωστοποίηση του φορέα σε παγκόσμια κλίμακα, αύξηση της επισκεψιμότητάς του, είτε σε επίπεδο ψηφιακής παρουσίας (π.χ. ιστοσελίδα διαδρομών), είτε σε επίπεδο φορέων (π.χ. μουσεία).

Σε δεύτερο επίπεδο τα ψηφιακά εκθέματα (ανοιχτά δεδομένα και μεταδεδομένα) του μουσείου θα μπορούν να:

- χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία ψηφιακών εφαρμογών για κινητά και τάμπλετ με εκπαιδευτικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς, ενισχύοντας με θετικό πρόσημο την εμπειρία του επισκέπτη,
- χρησιμοποιηθούν για την δημιουργία «δευτερογενών εκθεμάτων» μέσα από τα ανοιχτά δεδομένα (π.χ. τρισδιάστατη απεικόνιση (Parrinello & Picchio, 2023) των μονών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους),
- αποτελέσουν το έναυσμα για τη δημιουργία chatroom, όπου οι επισκέπτες θα μπορούν να αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο

και με τους διαχειριστές των διαδρομών, να συμμετέχουν, να προτείνουν και να δημιουργούν νέα «ψηφιακά προϊόντα» μέσα από τη χωρίς περιορισμούς χρήση και διαχείριση των ανοικτών δεδομένων και μεταδεδομένων, τα οποία θα μπορούν να διαθέτουν προς έκθεση στο μουσείο.

Κατά συνέπεια δημιουργείται μια μοναδική, δυναμική και διαρκώς εξελισσόμενη εμπειρία για τους επισκέπτες, ενώ παράλληλα εξασφαλίζεται η ενεργός συμμετοχή όλων, από τους φορείς μέχρι τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Έτσι ενισχύεται η κοινωνική διαβίωση και το αίσθημα του ανήκειν με θετικό αντίκτυπο στην κοινότητα και στον κάθε ένα ξεχωριστά και ταυτόχρονα δημιουργούνται «νέα προϊόντα» βασισμένα στις ανάγκες και στις προτιμήσεις του κοινού. Συγχρόνως, οι οικονομικές επιπτώσεις για τους φορείς και τους επαγγελματίες μεταφράζονται μέσω της αύξησης πώλησης του προϊόντος τους (π.χ. εισιτήρια μουσείων, αύξηση διαφημίσεων σε ιστοσελίδες ιδιωτικών επιχειρήσεων), ενώ δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, αυξάνονται τα έσοδα του κράτους (περισσότεροι φόροι κ.λ.π.) και μειώνονται τα έξοδά του (χρήση των ανοικτών δεδομένων από άλλο δημόσιο φορέα, μείωση επιδομάτων ανεργίας κ.λ.π.) (Παπαδόπουλος, 2011).

4. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω, προκύπτει μια ουσιαστική προσέγγιση στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη της περιοχής μελέτης. Ο σημαντικός ρόλος των πολιτιστικών διαδρομών σε αυτό έχει ήδη αναγνωριστεί και από την ανωτέρω περιγραφόμενη πρόταση καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι ο «ψηφιακός χαρακτήρας» των πολιτιστικών διαδρομών σε συνδυασμό με το «άνοιγμα» των δεδομένων, που διαθέτουν οι φορείς, αποτελούν ένα ενιαίο πολιτιστικό προϊόν με εξαγωγίμο και ανταγωνιστικό χαρακτήρα. Η πρόταση, που διαμορφώθηκε, έχει ολοκληρωμένο χαρακτήρα και αποτελεί μοχλό ανάπτυξης με βιώσιμο πρόσημο, ενώ παράλληλα επιτυγχάνεται εξοικονόμηση πόρων σε πολλαπλό επίπεδο (χρόνου, χρήματος κ.λ.π.) τόσο για τους επισκέπτες όσο και για τους φορείς· επεκτείνεται η τουριστική περίοδος, αναδεικνύεται και αντιμετωπίζεται υπό νέο πρίσμα η τοπική πολιτιστική κληρονομιά, δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας (Παλάσκας et al, 2006), δίνεται η δυνατότητα καλύτερης οργάνωσης από μέρους των επισκεπτών, ευνοείται η έναρξη νέων επιχειρήσεων κατά μήκος των διαδρομών, «φωτίζονται» λιγότερο γνωστές μεσοσηνιακές γωνιές (Cojocariu, 2015) κ.α.

Ο πολλαπλασιαστικός χαρακτήρας της πρότασης διαφαίνεται και από το γεγονός ότι συμβάλλει στην περαιτέρω προσέλκυση επισκεπτών, ενθαρρύνει τον ενεργό ρόλο του κόσμου στη διαδικασία των διαδρομών και ευαισθητοποιεί τόσο τους κατοίκους όσο και τους επισκέπτες γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Επιπρόσθετα, επιτυγχάνεται η «επιβίωση» των πολιτιστικών πόρων του τόπου σε μελλοντική κλίμακα, η βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων και η γενικότερη αναβάθμιση της περιοχής σε όλα τα επίπεδα.

Τέλος, η πρόταση που αναλύεται στην παρούσα εργασία έχει εξελικτικό χαρακτήρα, καθώς θα μπορούσε να συνδεθεί ή να επεκταθεί η ίδια σε περιφερειακό ή ακόμα και σε εθνικό επίπεδο, δημιουργώντας ένα ενιαίο πλέγμα πολιτιστικών διαδρομών με κοινή θεματολογία.

Η δυναμική αυτή θα μπορούσε να αποτυπωθεί και στο κομμάτι των ανοιχτών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, εφόσον οι φορείς της Μεσσηνίας ανοίξουν τα δεδομένα τους με όρους διασυνδεσιμότητας, αναδεικνύονται καινούργιοι ορίζοντες και προοπτικές στην ανάπτυξη προϊόντων και συσχετισμών και πέραν των εθνικών συνόρων. Η ευρωπαϊκή πλατφόρμα συλλογής ψηφιακών τεκμηρίων πολιτιστικής κληρονομιάς Europeana λειτουργώντας ως «ομπρέλα», θα μπορούσε να αποτελέσει τη δεξαμενή για την απόθεσή τους, τα οποία εφόσον διατεθούν με την πλέον ανοικτή άδεια (Creative Commons 0), δύνανται να δώσουν νέες συνισταμένες. Για παράδειγμα θα μπορούσαν να συσχετιστούν δεδομένα για τους φιλέλληνες, που έζησαν στην Ελλάδα και αποτύπωσαν με διάφορους τρόπους τον Αγώνα προς την Ελευθερία με τα δεδομένα από τις Μονές των διαδρομών και να δημιουργηθούν νέα σύνολα δεδομένων. Αυτό έχει έμμεση και άμεση προσέγγιση, δηλ. θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τα άμεσα δεδομένα των μονών (π.χ. αν κάποιος από τους φιλέλληνες επισκέφτηκε κάποια από τις μονές) είτε με έμμεσα στοιχεία (π.χ. με τους σπλαρχηγούς που έχουν βρεθεί στις μονές) και να δημιουργηθούν νέοι πολιτιστικοί συσχετισμοί και υπηρεσίες. Κάτι ανάλογο θα μπορούσε να γίνει και σε επίπεδο κοινού κοινωνικοπολιτικού πλαισίου (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, 2014) ή τεχνοτροπίας και χρησιμοποιούμενων υλικών κατασκευής. Οι περαιτέρω δυνατότητες, που θα υφίσταντο από το άνοιγμα των δεδομένων των μονών, είναι δύσκολο να αποτυπωθούν στα όρια μιας εργασίας. Παρόλα αυτά δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσει κανείς τις τεράστιες δυνατότητες που προσφέρουν, παρόλο

που ακόμα δεν χαρτογραφηθεί πλήρως το εύρος εφαρμογής τους και ο επεκτατικός τους ορίζοντας.

Πηγές

Ανασκαφή Αρχαίας Θουρίας (χ.χ.). Διαθέσιμο στο:
<https://anaskafesthourias.gr/> (26/1/2024)

Αρβανίτη, Μ. (2023). Η ιστορία των Μοναστηριών του Νομού Μεσσηνίας και η επιβίωσή τους στο σήμερα (μη δημοσιευμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (Σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού). [υπό δημοσίευση]

Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (1995). Πολιτιστικές τουριστικές διαδρομές: δρόμοι διαλόγου και ανάπτυξης. Σύγχρονα θέματα (55), 104-111.
<http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&type=&q=&page=0&pid=iid:4358>

Αυγερινού - Κολώνια, Σ. (2009). Πολιτιστικές Διαδρομές: Μία πρόταση για τη μελέτη και την ανάδειξη της πολύπλευρης πολιτιστικής πραγματικότητας. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύση Ζήβα, Αθήνα: Ε.Μ.Π.

Bakillah, M. & Liang, S. (2016). Open geospatial data, software and standards. Διαθέσιμο στο:
<https://opengeospatialdata.springeropen.com/articles/10.1186/s40965-016-0004-1> (2/10/2023)

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, (τελευταία τροποποίηση 20/9/2023) . Ψηφιακό δίδυμο. Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C_%CE%B4%CE%AF%CE%B4%CF%85%CE%BC%CE%BF (23/1/2024)

Γεφύρια της Μεσσηνίας που «ταξιδεύουν» στο χρόνο – Δείτε τις φωτογραφίες [newsroom](2020, Σεπτέμβρης 29). Διαθέσιμο στο: <https://www.gargalianoionline.gr/%CE%B3%CE%B5%CF%86%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B7%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%8D%CE%BF%CF%85/> (26/1/2024)

Chen, J. (2009). Qualitative Evaluation of E-Government Service based on Participatory Index and Balanced Scorecard Approach. In: *International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering, December 26-27, 2009, Xi'an, China* (pp.380-383)

Cojocariu, S. (2015) The Development of Cultural Routes: A Valuable Asset for Romania. *Procedia Economics and Finance*, 32, 959-967. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01554-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01554-3)

Community Research and Development Information Service (CORDIS) (2020). How digital technologies can play a vital role for the preservation of Europe's cultural heritage, European Commission. Διαθέσιμο στο: <https://cordis.europa.eu/article/id/413473-how-digital-technologies-can-play-a-vital-role-for-the-preservation-of-cultural-heritage> (22/12/2023)

Dietrich, D., Gray, J., McNamara, T., Poikola, A., Pollock, R., Tait, J. & Zijlstra T. (2013). *Εγχειρίδιο Ανοικτών Δεδομένων*. (Α. Δήμου, Μετ.) Ίδρυμα Ανοικτής Γνώσης Ελλάδας (OKFN Greece). Διαθέσιμο στο: <https://okfn.gr/wp-content/uploads/2017/06/open-data-handbook.pdf> (1/10/2023)

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, 2014. Ανοικτά Δεδομένα: Η πρώτη ύλη για την Κοινωνία της Γνώσης. *Καινοτομία, Έρευνα & Ψηφιακή Οικονομία*. Τεύχος 95. Διαθέσιμο στο: <https://www.ekt.gr/el/magazines/features/15726#3> (4/10/2023)

Economou, A (2019). Digital Cultural Routes Throught Geographic Information Systems (GIS). *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal*, 1a. 56-62. <https://sdct-journal.com/index.php/2015-10-18-22-23-19/2019-volume-1-a/422-digital-cultural-routes-through-geographic-information-systems-gis>

European Comission (χ.χ.). Διαθέσιμο στο: <https://culture.ec.europa.eu/policies/selected-themes/cultural-heritage> (31/10/2023)

Ζαχαριάς, Ν. (2022). Προλογικό Σημείωμα. Εισαγωγική Θεώρηση. Στο Ν. Ζαχαριάς (Επιμ.), *Πολιτιστική Κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες* (σ. 9-11). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Guzmán P. C., Roders A. R. P. & Colenbrander B. J. F. (2017). Measuring links between cultural heritage management and sustainable urban development: An overview of global monitoring tools. *Cities*, 60 (Part A), 192-201. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.09.005>

Ιερά Μονή Βελανιδιάς - Το ιστορικό αλλά και... πολύπαθο μοναστήρι της Μεσσηνίας (Βίντεο) (2018, Μάιος 21). Διαθέσιμο στο: <https://travel.eleftheriaonline.gr/travel/item/2618-iera-monh-belanidias-to-istoriko-alla-kai-polypatho-monasthri-ths-messhnias-binteo> (7/1/2024)

ICOMOS (2008). *The ICOMOS Charter On Cultural Routes*. Διαθέσιμο στο: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/culturalroutes_e.pdf (1/12/2023)

Καλαμαρά, Π., & Βαγγελάτος, Α. (2008). Ανατροπές στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Δυναμική και Όρια των Νέων Τεχνολογιών. Στο Α. Μπούνια, Ν. Νικονάνου & Μ. Οικονόμου (Επιμ.). *Η Τεχνολογία στην Υπηρεσία της Πολιτισμικής Κληρονομιάς. Διαχείριση, Εκπαίδευση, Επικοινωνία* (σ.198-206). Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

Καραβασίλη, Μ. & Μικελάκης, Ε. (1999). Πολιτιστικές διαδρομές. Προς μια ερμηνευτική του "πολιτισμικού τοπίου" με αναπτυξιακή προοπτική. *Αρχαιολογία & Τέχνες*, τ.71, 82-86. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/71-8.pdf>

Κωνσταντάτου, Ε. (2020, Νοέμβριος 3). Δεδομένα ανοιχτά αλλά... άγνωστα. Το Βήμα. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2020/11/03/society/dedomena-anoixta-alla-agnosta/> (8/10/2023)

Loulanski, T. (2006). Revising the Concept for Cultural Heritage: The Argument for a Functional Approach, *International Journal of Cultural Property*, USA,13(2), 207 – 233

Μπίρης, Γ. (2019, Ιούλιος 01). Κάστρα και οχυρά της Μεσσηνίας: Το Σαμουήλι, η Βαϊδενίτσα και ο ξερόβραχος της Κουδούνας. *Ελευθερία*. Διαθέσιμο στο: <https://eleftheriaonline.gr/local/politismos/history/item/189222-kastra-kai-oxyra-tis-messinias-to-samouili-i-vaidenitsa-kai-o-kserovraxos-tis-koudoynas> (7/1/2024)

Παλάσκας Θ., Παπαθεοδώρου Α. & Τσάμπρα Μ. (2006). *Η Πολιτιστική Κληρονομιά Ως Παράγων Ανάπτυξης Της Ελληνικής Οικονομίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. Γραφείο Οικονομικών Μελετών. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/233943596_E_POLITISTIKE_KLERONOMIA_OS_PARAGON_ANAPTYXESTES_ELLENIKES_OIKONOMIAS (15/11/2023)

Παπαδόπουλος, Θ., 2011. *(Κ'Α' Σειρά) Ανοιχτά Δημόσια Δεδομένα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/21/026/1540.pdf (2/10/2023)

Παρασκευάς, Μ., Ασημακόπουλος, Γ. & Τριανταφύλλου, Β. (2015). *Κοινωνία της Πληροφορίας – Υποδομές, υπηρεσίες και επιπτώσεις*. Αθήνα. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://www.openbook.gr/koinwnia-tis-pliροφοrias/> (30/9/2023)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (1), (χ.χ.). *Νομός Μεσσηνίας*. Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/%ce%bd%ce%bf%ce%bc%cf%8c%cf%82-%ce%bc%ce%b5%cf%83%cf%83%ce%b7%ce%bd%ce%af%ce%b1%cf%82/> (11/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (2), (χ.χ.). *Αρχαία Μεσσήνη: επίσκεψη στα ίχνη του Πausανία*. Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/archeomessini-episkepsi-sta-ichni-tou-pausania/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (3), (χ.χ.). *Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσήνης: σημαντικά εκθέματα σε εντυπωσιακό αριθμό*. Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/archeologiko-mousio-messinis-simantika-ekthemata-se-entyposiako-arithmo/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (4), (χ.χ.). *Κάστρο Κορώνης. Μοναδική θέση και μοναδική ιστορία.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/kastro-koronis-monadiki-thesi-ke-monadiki-istoria/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (5), (χ.χ.). *Κάστρο Μεθώνης.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/kastro-methonis/> (26/1/2024),

Περιφέρεια Πελοποννήσου (6), (χ.χ.). *Πύργος Μούρτζινου: το οχυρό μιας σπουδαίας οικογένειας.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/pyrgos-mourtzinou-to-ochyro-mias-spoudeas-ikogenias/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (7), (χ.χ.). *Πύργος Καπετανάκηδων: αρχέτυπο του μανιάτικου πύργου.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/pyrgos-kapetanakidon-archetypo-tou-maniatikou-pyrgou/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (8), (χ.χ.). *Κάστρο Ζαρνάτας: ένα αυθεντικό κομμάτι ιστορίας.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/kastro-zarnatas-ena-afthentiko-kommati-istorias/> (26/1/2024)

Περιφέρεια Πελοποννήσου (9), (χ.χ.). *Δάσος Βασιλικής: Δέντρα με δύναμη και ιστορία.* Διαθέσιμο στο: <https://mythicalpeloponnese.gr/dasos-vasilikis-dentra-me-dynami-ke-istoria/> (26/1/2024)

Πρωτόγερος, Ν., Ταχυνάκης, Π., Γκίνογλου, Δ. & Ρίγγας, Μ., (2007). Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ. Στο *Τμητικός τόμος για τον ομότιμο καθηγητή Αριστοκλή Ιγνατιάδη*. (σσ. 1079-1109). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Διαθέσιμο στο: <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/16706> (24/9/2023)

Πύργος Μονής Γαρδικίου (2019, Ιουνιος). Διαθέσιμο στο: <https://www.kastra.eu/castlegp.php?kastro=gardikimon> (7/1/2024)

Parrinello, S., & Picchio, F. (2023). Digital Strategies to Enhance Cultural Heritage Routes: From Integrated Survey to Digital Twins of Different European Architectural Scenarios. *Drones*, 7(9). 576. <https://doi.org/10.3390/drones7090576>

Portalés, C., Rodrigues, J. M. F., Rodrigues Gonçalves, A., Alba, E., & Sebastián, J. (2018). Digital Cultural Heritage. *Multimodal Technologies and Interaction* 2018, 2(3), 58. <https://doi.org/10.3390/mti2030058>

Shaharudin, A. (2020). Open Government Data: Principles, Benefits and Evaluations, Khazanah Research Institute. Διαθέσιμο στο: <https://www.krinstitute.org/assets/contentMS/img/template/editor/211206%20DP%20-%20Open%20Government%20Data%20-%20Principles%20Benefits%20and%20Evaluations%20v3.pdf> (7/10/2023)

Τζανετέας, Σ. (2023, Αύγουστος 21). Ιστορικό: Η ερημωμένη Ιερά Μονή Μαρδακίου Μεσσηνίας. *Θάρρος*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tharrosnews.gr/> (7/1/2024)

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014). Συμπεράσματα του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2014, σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά ως στρατηγικό πόρο για μια βιώσιμη Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2014%3A183%3ATOC> (16/11/2023)

Υπουργείο Πολιτισμού (1) (χ.χ.). Διαθέσιμο στο: https://www.culture.gov.gr/DocLib/g_2861.doc (30/10/2023)

Υπουργείο Πολιτισμού (2) (χ.χ.). *Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης*. Διαθέσιμο στο: <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=3225> (5/12/2023)

Unesco Institute of Statistics (χ.χ.). Διαθέσιμο στο: <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage> (6/11/2023)

10 Αρχές για τα ανοικτά δεδομένα. Που βρισκόμαστε; (2010, Αύγουστος 2016). Διαθέσιμο στο: <http://geodata.gov.gr/content/news/10-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%AD%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%AC->

[%CE%B4%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B2%CF%81%CE%B9/ \(8/10/2023\)](#)

Πηγές εικόνων

Εικόνα 1.: Παπαδόπουλος, Θ., 2011. *(Κ'Α' Σειρά) Ανοιχτά Δημόσια Δεδομένα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης.

Διαθέσιμο στο:

https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/21/026/1540.pdf

(2/10/2023)

Εικόνα 2: [https://www.tharrosnews.gr/wp-](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/MARDAKI-ALAGONIA-1.jpg)

[content/uploads/2023/08/MARDAKI-ALAGONIA-1.jpg](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/MARDAKI-ALAGONIA-1.jpg) (πρόσβαση

12/1/2024)

Εικόνα 3: [https://messinia.mobi/media/images/1.618/1-5000/L/article-316-](https://messinia.mobi/media/images/1.618/1-5000/L/article-316-4749.L.jpg)

[4749.L.jpg](https://messinia.mobi/media/images/1.618/1-5000/L/article-316-4749.L.jpg)

Εικόνα 4:

[https://www.orthodoxoiorizontes.gr/Image/Theotokos_Maria/Naoi_kai_Mo-](https://www.orthodoxoiorizontes.gr/Image/Theotokos_Maria/Naoi_kai_Mo-nes_ths_Panagias/I.M._Zwodoxou_Phghs_Belanidias.jpg)

[nes_ths_Panagias/I.M. Zwodoxou Phghs Belanidias.jpg](https://www.orthodoxoiorizontes.gr/Image/Theotokos_Maria/Naoi_kai_Mo-nes_ths_Panagias/I.M._Zwodoxou_Phghs_Belanidias.jpg) (12/1/2024)

Εικόνα 5: <https://www.messini.gr/files/items/1/1438/neavoulkanou.png>

(12/1/2024)

Εικόνα 6: [https://www.tharrosnews.gr/wp-](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3.jpg)

[content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3.jpg)

[%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3.jpg)

[%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3.jpg)

[3.jpg](https://www.tharrosnews.gr/wp-content/uploads/2023/08/%CE%9C%CE%9F%CE%9D%CE%97-%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3-%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%99%CE%9F%CE%92%CE%91%CE%A3.jpg) (12/1/2024)

Εικόνα 7: [https://arxon.gr/wp-](https://arxon.gr/wp-content/uploads/2022/07/IMG_20210716_103652.jpg)

[content/uploads/2022/07/IMG_20210716_103652.jpg](https://arxon.gr/wp-content/uploads/2022/07/IMG_20210716_103652.jpg) (12/1/2024)

Εικόνα 8: <https://arxon.gr/wp-content/uploads/2021/01/1-4.jpg>
(12/1/2024)

Εικόνα 9: <https://www.kastra.eu/pics/vaidenitsa7.jpg> (12/1/2024)

Εικόνα 10: <https://www.kastra.eu/pics/samouil4.jpg> (12/1/2024)

Εικόνα 11: Google Maps (προσωπική επεξεργασία 15/1/2024)

Εικόνα 12: Google Maps (προσωπική επεξεργασία 15/1/2024)

Εικόνα 13: Google Maps (προσωπική επεξεργασία 15/1/2024)

Εικόνα 14: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2017/07/%CE%95%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B16.jpg?fit=1502%2C1007&ssl=1> (24/1/2024)

Εικόνα 15: <https://anaskafesthourias.gr/wp-content/uploads/2024/01/img2-scaled.jpg> (26/1/2024)

Εικόνα 16: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2017/07/%CE%95%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B12-2.jpg?fit=1436%2C808&ssl=1> (26/1/2024)

Εικόνα 17: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2019/05/%CE%BA%CE%AC%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CE%B8%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82-scaled.jpg?fit=2560%2C1416&ssl=1> (24/1/2024)

Εικόνα 18: https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2021/02/article-927-11386.XL_.jpg?fit=1400%2C865&ssl=1
(24/1/2024)

Εικόνα 19: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2021/02/pyrgos-kapetanakidon.jpg?fit=1280%2C720&ssl=1> (24/1/2024)

Εικόνα 20: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2021/02/%CE%9A%CE%AC%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%96%CE%B1%CF%81%CE%BD%CE%AC%CF%84%CE%B1%CF%82-2.jpg?w=940&ssl=1> (24/1/2024)

Εικόνα 21: <https://www.gargalianoionline.gr/wp-content/uploads/2020/09/gefira-artemisia-640x480.jpg> (26/1/2024)

Εικόνα 22: <https://i0.wp.com/mythicalpeloponnese.gr/wp-content/uploads/2021/02/dasos-vasilikisL.jpg?fit=1400%2C700&ssl=1>
(24/1/2024)

Παράρτημα Α : Ενδεικτικά σημεία ενδιαφέροντος κατά μήκος ή κοντά στις προτεινόμενες διαδρομές

Αρχαιολογικός Χώρος Αρχαίας Μεσσήνης

Ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Μεσσήνης βρίσκεται κοντά στο χωριό Μαυρομάτι στην Ιθώμη Μεσσηνίας από το 369 π.Χ., μετά την νίκη του στρατηγού Επαμεινώνδα έναντι των Σπαρτιατών και την απόδοση της ελευθερίας στους Μεσσήνιους. Η πόλη δημιουργήθηκε από τον Επαμεινώνδα και τους Αργείους που μάχονταν μαζί του, για να εμποδίσουν τη διέλευση των Σπαρτιατών στα μεσσηνιακά εδάφη. Ο επισκέπτης μπορεί να δει από κοντά το τείχος με την μια εκ των δύο πυλών, η οποία έχει αντέξει στο χρόνο, το θέατρο, την αγορά, το Ασκληπιείο, το στάδιο, πλήθος ιερών (της Δήμητρας, του Σαράπιδος κ.α.), την κρήνη Αρσινόη κ.α. (Περιφέρεια Πελοποννήσου (2), χ.χ.). Το αρχαιολογικό μουσείο της Μεσσήνης, στο Μαυρομάτι, φιλοξενεί τα αντικείμενα των ανασκαφών της Αρχαίας Μεσσήνης. Ο χώρος διαθέτει τρεις εκθεσιακές αίθουσες και αριθμεί 12.000 ευρήματα, εκ των οποίων μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα γλυπτά. Τα περισσότερα ευρήματα φυλάσσονται στις αποθήκες του μουσείου, λόγω έλλειψης χώρου (Περιφέρεια Πελοποννήσου (3), χ.χ.).

Εικόνα 14: Η Αρχαία Μεσσήνη

Αρχαία Θουρία

Η πόλη της Αρχαίας Θουρίας έπαιξε σπουδαίο ρόλο στο μεσσηνιακό χώρο και αποτέλεσε ισχυρή δύναμη στην περιοχή και βρίσκεται 10χλμ βορειοδυτικά της Καλαμάτας. Στο ύψωμα βρίσκεται η αρχαία ακρόπολη, ενώ διασώζεται και μέρος του αρχαίου τείχους. Η πόλη διέθετε Ασκληπιείο, θέατρο, ναούς, δημόσια κτίρια, δεξαμενή νερού, ενώ η αρχαιολογική έρευνα έχει φέρει στο φως και κινητά ευρήματα αρχιτεκτονικής και κεραμικής φύσης (Ανασκαφή Αρχαίας Θουρίας, χ.χ.).

Εικόνα 15: Το θέατρο της Αρχαίας Θουρίας

Κάστρο Κορώνης

Το στρατηγικής σημασίας κάστρο της Κορώνης χτίστηκε πάνω σε λόφο στην εκπνοή του 13^{ου} αιώνα από τους Ενετούς και το διεκδίκησαν τόσο οι Οθωμανοί όσο και Φράγκοι. Έχει τριγωνικό σχήμα με επιβλητικούς πύργους τετραγωνικού σχήματος και καταλαμβάνει σημαντική έκταση στην οποία βρίσκονται πυριτιδαποθήκες, τούρκικο χαμάμ, τάφοι, στέρνες και η ερειπωμένη εκκλησιά της Αγίας Σοφίας. Στο χώρο υπάρχει και μαρμάρινη στήλη αφιερωμένη στους Έλληνες, που επιχείρησαν στις 28/2/1824 να κυριεύσουν το κάστρο από τους Τούρκους (Περιφέρεια Πελοποννήσου (4), χ.χ.).

Εικόνα 16: Κάστρο Κορώνης

Κάστρο Μεθώνης

Η καστροπολιτεία της Μεθώνης χτίστηκε από τους Ενετούς το 1209 μ.Χ. και λόγω της σημαντικότητας της θέσης της σε στρατηγικό επίπεδο και του φυσικού λιμανιού, τη διεκδίκησαν κατά καιρούς οι Οθωμανοί, οι Φράγκοι και οι Ενετοί. Εκτείνεται περί τα 93 στρέμματα και διαιρείται στο νότιο μέρος (πόλη με απλό τείχος) και στο βόρειο μέρος (το φρούριο για την άμυνα της πόλης). Η τάφος, που διαθέτει, απομονώνει το κάστρο από την ξηρά και στο εσωτερικό του βρίσκονται διαφόρων ειδών οικοδομήματα, όπως σπίτια, οθωμανικά λουτρά (2), εκκλησίες κ.α. Ιδιαίτερο γνώρισμα αποτελεί το δώροφο Μπούρτζι, που βρίσκεται σε ένα νησάκι νότια του κάστρου, με οχυρωματικό χαρακτήρα (Περιφέρεια Πελοποννήσου (5), χ.χ.)

Εικόνα 17: Κάστρο της Μεθώνης

Πύργος Μούρτζινου

Ο Πύργος του καπετάνιου Μούρτζινου, στην Καρδαμύλη, ανοικοδομήθηκε το 1807 και αφορά σε ένα κτιριακό συγκρότημα οχυρωματικού χαρακτήρα. Διαθέτει πυργόσπιτο, την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα, τον πύργο, στέρνα, ελαιοτριβείο, λαχανόκηπο και σιδηρουργείο. Στον πύργο παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα ο Θ. Κολοκοτρώνης, όταν έφτασε στην περιοχή, τον Γενάρη του 1821 από τη Ζάκυνθο (Περιφέρεια Πελοποννήσου (6), χ.χ.).

Εικόνα 18: Πύργος Μούρτζινου

Πύργος Καπετανάκηδων

Ο Πύργος της οικογένειας των Καπετανάκηδων, μέλη της οποίας διετέλεσαν οπλαρχηγοί του 1821, υψώνεται στην κορυφή του Πετροβουνίου στον οικισμό Χαραυγή στα Σωτηριάνικα και η οικοδόμησή του τελείωσε το 1821. Το φρούριο είναι τραπέζιου σχήματος, έχει τρεις (3) ορόφους και περιλαμβάνει το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, κτίσματα, αποθηκευτικούς και λοιπούς δευτερεύοντες χώρους, περίβολο, δεξαμενές και δύο (2) πύργους, ένα μικρό και ένα μεγαλύτερο (Περιφέρεια Πελοποννήσου (7), χ.χ.).

Εικόνα 19: Πύργος της οικογένειας των Καπετανάκηδων

Κάστρο Ζαρνάτας

Το κάστρο της Ζαρνάτας βρίσκεται κοντά στον Κάμπο Αβίας και εικάζεται πως φτιάχτηκε από τους Τούρκους για να παρακολουθείται η δράση των Μανιατών. Η κυριαρχία του κάστρου άλλαξε στην πάροδο των χρόνων· Τούρκοι, Ενετοί, Μανιάτες υπήρξαν οι ιδιοκτήτες του. Το φρούριο είχε ενεργό συμμετοχή στην Ελληνική Επανάσταση και σε αυτό αγωνίστηκε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, όταν έσπευσε να βοηθήσει τον Παναγιώτη Κουμουνδουράκη, όταν του αφαιρέθηκε το αξίωμα του Μπέη της Μάνης. Το φρούριο, τείχους 364μ. και ύψους 8-10μ., καταλάμβανε 23 στρέμματα και διέθετε δύο (2) πύλες και έξι (6) πύργους. Στο κέντρο δέσποζε μεγάλων διαστάσεων πύργος με 6 κανόνια, ενώ υπήρχε και κτίσμα που χρησιμοποιείτο ως κατοικία των καπεταναίων (Περιφέρεια Πελοποννήσου (8), χ.χ.).

Εικόνα 20: Κάστρο Ζαρνάτας

Γεφύρι του Αγίου Πολυκάρπου

Στην περιοχή «Λαγού Χάνι» κοντά στο χωριό Νέδουσα του Ταυγέτου βρίσκεται το γεφύρι του Αγίου Πολυκάρπου. Το γεφύρι χτίστηκε το 1901 από τους φημισμένους πετράδες από το Λαγκάδι Γορτυνίας και ενώνει την Ιερά Μονή Βελανιδιάς με τα χωριά Αλαγονία, Νέδουσα και Αρτεμισία. Το πέτρινο αυτό γεφύρι του Νέδοντα ποταμού έχει μήκος 40,30μ. και χαρακτηριστικό στοιχείο του είναι τα έξι ημικυκλικά τόξα διαμέτρου περίπου 5 μ. («Γεφύρια της Μεσσηνίας που «ταξιδεύουν» στο χρόνο – Δείτε τις φωτογραφίες», 2020)

Εικόνα 21: Γεφύρι του Αγίου Πολυκάρπου

Δάσος Βασιλικής

Νότια της οροσειράς του Ταυγέτου βρίσκεται το Δάσος Βασιλικής, το οποίο καταλαμβάνει περί τα 11.000 στρέμματα με έλατα και μαυρόπευκα. Τα γηραιότερα από αυτά φτάνουν την ηλικία των 300 ετών και μπορεί ο επισκέπτης να θαυμάσει το δασικό τοπίο μέσα από ένα δρόμο 21χ.λ.μ. (Περιφέρεια Πελοποννήσου (9), (χ.χ.).

Εικόνα 22: Δάσος Βασιλικής